

UDIO SRPSKE CRKVE U ČEŠKOM REFORMNOM POKRETU

Jedva ima u cijeloj povijesti crkvenoj veći i brži otpad od rimokatoličke vjere, nego što se je iza svjetskog rata zbio u Čehoslovačkoj. U kratko je vrijeme otpalo od crkve rimske preko 1 milijun ljudi. T. zv. *reformni pokret* zahvatio je poput vrućice češki kler i češki puk, i onako natrušen husitizmom, pa je poput vihra harao češkim gradovima i selima. Iz reformnog pokreta izrodio se pokret prema pravoslavlju. U tom je pokretu živo sudjelovala i srpska pravoslavna crkva.

Budući da se o tom kod nas nije dosta pisalo, a nije se radi našeg položaja u Jugoslaviji ni smjelo pisati, odlučio sam, da prema opisima samih čeških sektarskih vođa prikažem udio srpskog pravoslavlja u tom protukatoličkom radu. Kako je iza onih burnih i grozničavih dana proteklo već 20 godina, mogu se tadanje prilike mirnije promatrati i točnije prosuđivati.

1. UZROCI REFORMNOG POKRETA

Kad je dogorio požar svjetskog rata, versalskim je ugovorom prekrrojena Evropa. Na garištu propalih država i oborenih prijestolja nikose nove državne tvorevine. Među ove spada Čehoslovačka i Jugoslavija. Rat je izveo strašnu operaciju na tijelu prijašnjih država. Nove pak države bile su slične bolesniku iza operacije, u kojemu je svaka stanica gorjela vrućicom promjena. Uprava, vojska, školstvo, radništvo, obrt: sve se htjelo reformirati, sve je htjelo u novoj državi živjeti nekim novim životom. Nažalost taj je reformni pokret u novim državama zahvatio i crkvu, koja bi imala ostati čista i zdrava kao kvasac evandeoski, podobna da se prilagodi i novim prilikama unoseći u njih stare i nepromjenljive spasonosne istine Kristove.

Crkveni reformni pokret najteže je zahvatio *Čehoslovačku*. Razlog je tomu jasan. Sve do svršetka svjetskog rata živio je češki narod tek duševno, netjelesno, bez stvarnog organizma, bez vlastite države. Narodni duh i narodna kultura podržavala je češki narod stoljećima. Sad je nastalo novo doba. Duša naroda imala se utjeloviti u novu državu, koja je nastala od četiri zemlje, izrezane iz nekadanje Austrougarske, Češke, Moravske, Šleske i Slovačke. Tome konglomeratu pridošao je kasnije još jedan, da sačinjava s njom jednu državnu cjelinu: Potkarpatska Rusija.

Bojazan za opstanak nove države diktirala je vođama mlade države geslo: »*Nećemo s Austrijom*«. Odatle mržnja na prijašnju monarhiju, mržnja

na srušenu austrijsku dinastiju.¹ Ovo geslo nazivahu duševni vođe naroda: »Odrakouštiti se«. Svaki trag austrijanštine ima se zatrti, novi duh ima da prožme novu državu. S političkog stanovišta ovo je geslo shvatljivo. Ali s ovim su geslom spojili neki češki zanesenjaci i drugo geslo: »*Nečemo s Rimom!*« (»Odrimstit se«).² Valja znati, da je u Češkoj, osobito među inteligencijom vazda tinjao proturimski duh, duh husitstva i Češke braće. Oni su taj duh smatrali onim posebnim češkim narodnim duhom, koji treba da zadahne novu državu.

Tek što je Čehoslovačka dne 28. listopada 1918. dobila svoj ustav. dadoše se reformni vođe na posao, da oba gesla provedu u život.

2. ČEŠKO POSLANSTVO U RIMU

Agitatori započese rad među svećenstvom već g. 1919. »*Zajednica češkog svećenstva*« izradila je reformni program, a da si nije bila još ni svijesna svih zlih posljedica. Program je nosio naslov »*Obnova katoličke crkve u čehoslovačkoj republici*«. Program je razaslan svećenstvu, da o njemu raspravlja na svojim službenim koronama ljeti 1919. Kako se hvali Dr. Karel Farsky, program je nakon tajnog glasovanja prihvaćen sa 88% većinom. Obnova je tražila: 1. katolički čehoslovački patrijarhat; 2. crkvenu autonomiju u državi s župnim općinama, diecezanskim vijećima i središnjim crkvenim savjetom, dakle upravu na širokoj demokratskoj osnovi; 3. uređenje patronatskog pitanja, popunjavanje nadarbina bez patronata po svećeničkom statusu, izbor župnika i biskupa po diecezanskom vijeću s pravom imenovati patrijarha, te uređenje svećeničkih beriva; 4. čehoslovačku liturgiju; 5. reformu svećeničkog odgoja i naobrazbe; 6. uvođenje dragovoljnog celibata; 7. reviziju redovništva; 8. dozvolu spaljivanja mrtvaca i konačno novo uređenje časoslova.³

Prvi ovaj reformni program još uvijek hoće da se kreće na tlu crkve rimokatoličke, pa traži spomenute promjene zakonitim putem. »*Zajednica češkog svećenstva*« poslala je koncem lipnja 1919. u Rim izaslanstvo od 4 člana. U izaslanstvu bijahu: Msgr. Marijan Bláha, generalni vikar iz Spiša, prof. Dr. Alojs Kolisek, član Narodnog sabora, dekan Franjo Krojher, član Narodnog sabora i sveuč. prof. Dr. V. Šanda. Iza hladnog primitka po državnom tajniku Gasparri-u predala je deputacija dne 28. lipnja 1919. državnom podtajniku Tedeschini-u memorandum s gornjim prijedlozima u obliku molbe. Memorandum je tražio, da se svrgnu nepoćudni čehoslov. biskupi Huyn, Skrbensky, Klein, Gross, Batthiany, Radnay i Balasz, te da se na njihova mjesta postave drugi u suglasju s češkim svećenstvom i u suglasju s mislima »*Obnove*«. Iza nekoliko dana čekanja bila je deputacija konačno primljena u audienciju kod Sv. Oca dne

1 Sr. Jar. Motyčka »*Habsbukove, Rim a narod český*. Vydala Voľna myšlienka československa. Praha 1921. Tu se veli (u prijevodu s češkoga): »Habsburgi su dobili svoju odmazdu. Ostaje još Rim... I u srcima onih dosad pukih nastroja Rima rodit će se čas suda, koji će biti pravedan. Ti će odsuditi Rim. Tako će i ovaj podstrekač i glavni uzrok svih nevolja našega naroda, primiti u češkoj zemlji istu odmazdu, kakovu su primili Habsburgi.« (str. 32).

2 Sr. Dr. Kar. Farsky: »*Zpodejha*« Praha 1920. str. 4. Tu se veli: »odrakouštiti se puka je negacija, koja ne dostaje, da se uzdrži novi samostalni život. Nova krv mora kolati u žilama nove naše države, novi duh«. A taj duh je: *Nečemo Rim!*

3 Sr. Dr. Kar. Farsky: »*Zpodejha*«, Praha 1920. str. 18.

4. srpnja 1919. Audiencija je trajala 35 minuta. Raspravljalo se samo o nekim točkama memoranduma: o imenovanju češkog primasa (dakle ne o kakom patrijarhatu), o češkom jeziku u bogoslužju. Sv. je Otac obećao uporabu živog češkog jezika u poslanici i evanđelju pjevane sv. Mise. O drugim se pitanjima nije raspravljalo. Sv. Otac je rekao: »Mi smo spremni udovoljiti svim zakonitim željama naroda; nezakonitim se željama ne može udovoljiti.« Glede dokinuća celibata rekao je prema izjavi dekana Fr. Kroihera državni tajnik »Bissogna essere tranquillo«, dok je sam Sv. Otac nadbiskupu Dr. Fr. Kordaču, saopćio, da je deputaciji rekao: »Indiscutabile«. To znači: to je predmet, o kome se uopće ne može raspravljati!⁴

Među dobrim katolicima nastala je velika reakcija proti reformnom pokretu. Toj je reakciji stala na čelo katolička štampa i pučka stranka, od pojedinaca navelastilo bivši Redemptorist župnik Dr. Fr. Ks. Novák, autor djela »Pogledi u svećenički život«. Katolička je stranka priredila u vrijeme rimskog boravka pomenute četvorice dne 30. lipnja i 1. srpnja 1919. velebnu svečanu protestnu skupštinu u Pragu na Žofinu. Iza povratka iz Rima izvijestio je dekan Fr. Kroihher dne 7. srpnja glavnu skupštinu Svećeničke Zajednice o rimskom putovanju i o uspjesima, koji su zasada zadovoljili češko svećenstvo, koje nije mislilo prijeći granice legitimnosti. Kroihher je dapače bio izabran za predsjednika Svećeničke Zajednice, ma da se tomu opiralo radikalno krilo.

No ekstremisti se nisu smirili. Dne 15. kolovoza 1919. sastave se najradikalniji reformaši u Narodnom domu na Smichovu u Pragu, pa stvorise »Klub reformnog svećenstva«. To su oni, koji se već iza Uskrsa te godine sabirahu u t. zv. »Ohnisku« (Ognjištu). Taj si je klub uzeo za zadaću, da provodi tražene reforme via facti. Te su se reforme ticale poglavito celibata i brevijara. Ti su se radikalni reformaši stali tajno ženiti, što im je bilo to lakše, jer je zakon od 22. svibnja 1919. priznao svećenički brak valjanim. Na taj je način više svećenika pokušalo sklopiti brak, koji je državna vlast priznavala. Među ovima je bio i čuveni pisac B. Zahradnik-Brodsky, župnik u Oubenicama. Neki su u drskosti išli i tako daleko, da su sklapali brak i javno!

3. REAKCIJA SVEĆENIČKE ZAJEDNICE

Svećenička je Zajednica u pravi čas shvatila situaciju i veliku pogibelj, u koju neki ekstremisti gone svoje drugove i cijeli narod. Kad je »Klub reformnog svećenstva« pozvao svećenstvo, da Božić g. 1919. svetkuje češkom liturgijom, izdala je *Svećenička Zajednica* katoličkomu svećenstvu i češkom narodu slijedeći proglas:

»Češki se narod od ponajboljih svojih mislilaca smatra religioznim narodom. Dokazom je tomu cijela njegova povijest, u kojoj je bilo mnogo vjerskih raspri, no nije bilo ravnodušnosti prema vjeri, tomu osnovu kulture. Posljednja desetljeća učinise mnogo, da pozornost naroda bude odvrćena od čudorednih vrednota, što ih čovječanstvu donosi kršćanstvo uopće, a katolička vjera napose. Češko je svećenstvo htijući biti narodu onim što mora da bude, nastojalo već prije, a osobito iza prevrata, da odstrani sve što luči crkvu od naroda i što nije skrivila toliko crkva, koliko više politički sistem,

⁴ Ibid. str. 18—19.

pa je htjelo uvesti reforme, koje bi bile na uhar crkvi i narodu podjednako. Iznoseći svoje reformne prijedloge i zahtjeve, koji ne sadržavaju ništa, što već nije bilo u crkvi u suglasju i uz odobrenje Sv. Stolice, isticalo je svećenstvo odlučno, da jest i da želi ostati katoličkim svećnstvom i da svojim reformama želi postići tek to, da puk opet uzljubi crkvu, kojoj u većini pripada.

U svojim željama išli smo jedinim pravim putem predloživši ih glavi katoličke crkve. Izuzev pitanje dobrovoljnog celibata s nama se blagohotno raspravljalo o svim točkama, pa su nam neke koncesije za katoličku crkvu u Češkoj doista i obećane. Mi smo ove koncesije primili sa zahvalnošću, ali smo izjavili iskreno u Rimu i u Pragu, da se dosadanjim koncesijama ne možemo zadovoljiti, već da ćemo raditi i dalje o ostvarenju naših želja ostajući vazda na polju zakona i katoličke crkve. Ostvarenje reformi, obećanih nama i našem preuzvišenomu nadbiskupu se odlagalo, što nas napunja žalošću, to više jer je dalo povod osnutku nove čehoslovačke crkve.

Upozoravali smo na opasnost tako dalekosežne i tako malo obrazložene odluke. Kad neki svećenici nisu marili za naše opomene, pokazivali smo im štetne posljedice kako po vjeru tako po narod i državu. Sada pak smatramo našom dužnošću proglasiti otvoreno, jasno i odrešito, da mi organizirani katolički svećenici, zabacujemo ovaj način, koji je po našem mnijenju u izravnoj opreci s ozbiljnošću i iskrenošću, kako su naši predi rješavali vjerska pitanja. Prema našem uvjerenju nije moguće osnivati novu kršćansku crkvu, i to iz katoličkih redova, spominjati Husa, Češku braću i Jana Komenskoga, a zaboravljati pri tom ugaoni kamen kršćanske zgrade, Isusa Krista.«

Proglas Svećeničke Zajednice potpisaše F. J. Krother, predsjednik, Josef Kuška, potpredsjednik; Jan Žižala, prvi tajnik, Alois Tylinek, drugi tajnik, i Fr. Polívka, blagajnik. Proglas je datiran 13. siječnja 1920.⁵

Tim je proglašom češko svećenstvo spasilo svoju čast. U ispuštenom dijelu Proglasa se veli, da je otpad od crkve odglasao tek mali postotak čeških svećenika, dok su svi drugi ostali vjerni svojoj majci crkvi rimokatoličkoj. Zajednica opominje češki puk, neka se ne daje zavesti od agitatora, već neka ostane vjeran svojoj vjeri i neka podupire Zajednicu u zakonitom nastojanju oko obnove crkve.

Isti dan dne 13. siječnja 1920. riješio je odbor Svećeničke Zajednice, da se Dr. K. Farsky, B. Zahradnik-Brodsky i ostali, koji su potpisali poziv za osnutak čehoslovačke crkve, isključuju iz Svećeničke Zajednice, koja je Zajednica katoličkog svećenstva. Tim je sa strane samog češkog svećenstva riješen bolni problem mutnog reformaštva. Svećenstvo je izjavilo, da osuđuje heretičke težnje reformaša i da želi ostati rimokatoličko.

4. ČEŠKI EPISKOPAT PROTIV REFORMNOG POKRETA

Dokora je i češki episkopat učinio svoje. Dne 17. siječnja 1920. sastadoše se čehoslovački biskupi u Pragu na biskupske konferencije. Nakon ozbiljnog vijećanja upraviše čehoslovački biskupi svomu svećenstvu i puku poslanicu, u kojoj mu saopćuju svoje zaključke. Prvi je zaključak bio dokinuće

⁵ Ibid. str. 22—24.

svećeničke Zajednice u dosadanjem obliku pod naslovom »*Jednota katolíckého duchovenstva československého*«. Organizacija je nastala iz plemenite svrhe, da svećenstvo okupljeno oko svoga pastira u duhu crkve bude pomoć biskupima u upravi crkve, naročito u sadanjim teškim vremenima. No nažalost Zajednica je skrenula sa prave staze. Uplivom ekstremnih zanesenjaka nastojala je demokratizirati crkvu, umanjivala je autoritet biskupa, htjela preuzeti vladu kraj njih i nad njima, kritizirala imenovanje nadbiskupa praškoga ne štedeći ugled Sv. Stolice, tvrdokorno željela provesti sve svoje reformne prijedloge, pa i one, za koje je dobila autoritativni odgovor, da se ne mogu postići, kao što je pitanje celibata, podrila na provođenje reformi mimo crkve *via facti*. Ovaj je rad konačno urodio shizmom. S tih se razloga dokida Svećenička Zajednica u sadanjem obliku.

Biskupska poslanica dopušta svećenstvu, da se organizira u biskupijskim organizacijama, koje će biti u većem i srdačnijem kontaktu sa svojim biskupom. Svaka će takova organizacija imati svoja pravila, odobrena od svog Ordinarija. No u pravila moraju ući ove ustanove:

I. 1. Točno se ima označiti svrha i djelokrug Zajednice isključivši namah iz njezina djelokruga predmete, koji spadaju u područje više svete vlasti, kao što je: nauka crkve, ćudorede, crkvena disciplina i sveta liturgija. 2. Sva vijećanja i svi zaključci imaju se vršiti u duhu kanonske poslušnosti Ordinariju. 3. U odboru imaju biti vazda jedan izaslanik Ordinarija. 4. Pošalje li Ordinarij Zajednici (odboru ili skupštini) kakav prijedlog, imaju se o njemu vijećati prije svih ostalih predmeta, pa se zaključak imaju Ordinariju javiti pismeno. 5. Odborske sjednice imaju se Ordinarijatu najaviti 8 dana prije, a skupštine 14 dana prije uz naznaku dnevnog reda. 6. Osam dana iza odborske sjednice, odnosno iza glavne skupštine ima se Ordinariju poslati prijepis zapisnika, potpisan od predsjednika. Zaključci će dobiti važnost tek nakon potvrde Ordinarija. 8. Predstavke na svjetovne vlasti imaju se najprije predložiti na uvid Ordinariju. 9. Listina kandidata za predsjednika, potpredsjednika i tajnika ima se predložiti Ordinariju na potvrdu. Izbor odbora ima vrijednost tek nakon potvrde Ordinarija.

Metropolit će iz opravdanih razloga dozvoliti, da se zastupnici Svećeničkih Zajednica pojedinih biskupija za crkvene provincije sastanu na zajedničko vijećanje, ali zastupnike će odabrati Ordinariji.

II. Protiv svećenika, koji su pokušali sklopiti brak, postupat će se po crkvenim propisima. Ovakovi svećenici, kao i svi koji su već otpali, očinski se pozivaju, da se pokaju i vrate u crkvu i k svetom zvanju svoje.

III. Zabrana reformnog glasila »Právo národa« ostaje na snazi, kako je izrečeno u kolovozu 1919.⁶

IV. Odgoj svećenstva usavršit će se u znanstvenom i asketskom pogledu.

V. Obzirom na bogoslužje episkopat je spreman moliti Sv. Stolicu, da dozvoli porabu domaćeg jezika u liturgiji, koliko je to najviše moguće. Isto

⁶ »Právo národu« bio je list reformnog svećenstva. Taj je list bio zabranjen okružnicom biskupa čsl. republike, na čelu s kardinalom L. bar. Skrbenskym od 16. kolovoza 1919. br. 14.123. Tu se u smislu Can. 1364, 1398 i 2344. zabranjuje svećenicima svjetovnog i redovnog klera izdavati, čitati, kupovati i propagirati taj list pod kaznom suspenzije *ipso facto*.

je tako episkopat spreman moliti Sv. Stolicu, da u pojedinim važnijim češkim mjestima u stanovite dane dozvoli svetu Misu u staroslavenskom jeziku.

VI. Episkopat će zamoliti Sv. Stolicu, da primacijalnu vlast praškog metropolita protegne na cijelu čehoslovačku republiku.

VII. Episkopat zastupajući katolička načela o odnošaju crkve i države, prepušta odluku u tim pitanjima Sv. Stolici.

VIII. U interesu vjersko-čudorednog odgoja mladeži traži episkopat, da se zadrži pouka u vjeronauku u svim školama, kako je bilo dosada, pa ističe prava crkve na konfesionalne škole.

IX. Znajući dobro, kako je teška zadaća svećenika u današnje doba, episkopat će uložiti sav svoj upliv, da se popravi materijalno stanje svećenstva.

X. Prije imenovanja dekana i poddekana ne će se braniti dekanskom svećenstvu, da pismeno svome Ordinariju izrazi svoje želje.⁷

Tako je eto češki episkopat nakon tužnog iskustva sa Svećeničkom Zajednicom poduzeo energične korake, da spriječi svako shizmatičko i here- tičko djelovanje. Svi su dobri elementi s radošću primili ovu važnu poslanicu češkog episkopata. Zacičali su samo oni pravi »heretički« češki reformasi, to više što su češki biskupi dostavljajući poslanicu svećenstvu priklopili još i ovaj dopis, upravljen svakomu pojedinom svećeniku: »Dragomu svećenstvu! Najnoviji tužni događaj, što je dio svećenstva otpao od crkve, daje Vam priliku, da priznate svoju vjeru i svoje osvjedočenje, što će zacijelo svaki od Vas rado učiniti. S toga razloga nalažem ja, vaš diecezanski biskup, da svaki od Vas imajući na pameti Boga, budućeg svoga suca, umjesto prisege vlastoručno potpiše ovu izjavu:

1. Hoću da vjerno i do smrti ostanem u svojoj svetoj katoličkoj crkvi.

2. Obećajem nepokolebivu vjernost i stalnu poslušnost rimskom papi kao Namjesniku Krista Gospodina, pa obnavljam svoj zavjet šovanja i posluš- nosti svojem Ordinariju«.

5. RASKOL I NIEGOVA OSUDA

Dok su se dobri katolici veselili odlučnomu i jasnomu stavu episko- pata, koji je radio po svojoj svetoj dužnosti, planuše reformasi zmijjinim gnje- vom. Maglovito urlikanje shizmatičkih i heretičkih krugova za reformama mo- ralo se jedamput radikalno pročistiti. Otrovnna se rana morala otvoriti. Sad je to učinjeno.

Dr. K. Farsky vidio je u poslanici češkog episkopata nastojanje, da se svećenstvo duševno zarobi i podjarmi, pa u jednoj svojoj knjizi kliče: »Iz ovoga bijednog stanja mora narod svoje svećenstvo, dio svoga odgojiteljstva, svoje članove, a prema tomu i dio sebe, osloboditi, ne će li da bude od stoljeća do stoljeća ugrožavan duševnim ropstvom. Tu valja nužno provesti geslo: Održmiti se! (Nećemo Rimal!)«.⁸

Sve do sad nije se otvoreno govorilo o raskolu, ma da se ta riječ katkada izustila. Već na skupštini svećenika, organizovanih u Narodnoj de- mokraciji dne 23. siječnja 1919. čula se riječ »Raskol«. Ali više kao opomena.

7 Sr. Dr. Kar. Farsky, op. cit. str. 28--30.

8 Sr. Dr. Kar. Farsky, op. cit. str. 31.

Riječ je tada bila još tako odvratna, da su se i sami vođe reformiša odricali raskola. Kad se 15. rujna 1919. osnivao »Klub reformnog svećenstva« od onih najradikalnijih iz Svećeničke Zajednice, a tih je bilo sakupljeno do 200, čula se opet riječ: »Raskol«, ali predsjednik je takove povike ušutkao pokazujući na idejnu nepripravnost svećenika i naroda za takav korak. Neki svećenici htjeli su već 28. listopada 1919. proglasiti čehoslovačku crkvu, dakle raskol, ali to nije učinjeno, jer Vatikan nije još priznao češke republike, a granice prema Poljskoj nisu još bile utvrđene.

Kad je Vatikan priznao republiku i kada su češki biskupi onemogućili svako lovljenje u mutnom, t. j. da heretici ostaju na svojim mjestima kao svećenici katoličke crkve, jer se od svih tražio točan i jasan odgovor, nastalo je doba, da se otvoreno prijede u raskol.

To je učinjeno na skupštini *Kluba reformnog svećenstva* u Narodnom domu za Smichovu u Pragu dne 8. siječnja 1920. Predsjedao je profesor i doktor teologije Karel Farsky iz Plznja, čovjek do dna duše iskvaren heretičkim naziranjem, pun mržnje na crkvu i Rim, dok su potpredsjednici bili tajno oženjeni župnik B. Zahradnik Brodsky iz Oubenicama i župnik J. Holba iz Letovica u Moravskoj, Iza dugog vijećanja, koje je trajalo cijeli dan, zaključeno je izvesti *raskol*, te osnovati zasebnu *čehoslovačku crkvu*. Iza odlaska mnogih pojedinaca i iza isključenja onih, koji nisu imali legitimacije, glasovalo je 215 članova Kluba. Od toga je bilo 140 glasova za, 66 proti, dok je 11 bilo nevaljanih. Osnutak čehoslovačke crkve proglašen je manifestom u dnevnoj štampi i sa propovijedaonice crkve sv. Nikole u Pragu dne 11. siječnja 1920. Manifest potpisaše B. Zahradnik Brodsky, župnik u Oubenicama, a tada već odjelni savjetnik kod ministarstva školstva i narodne prosvjete, Dr. K. Farsky, profesor religije u Plznju, G. Procházka, župnik u Jenišovicama kod Turnova i Ferd. Stibor, župnik u Radvanicama u Šleskoj.⁹

Manifest je pun fraza o slobodi vjeroispovijedanja, o mistru Janu Husu, Češkoj braći, koji da su pravi osnivači čehoslovačke crkve. Nova crkva preuzima privremeno dosadnji vjerski red rimokatoličke crkve, ali obnovljen u duhu demokracije i uz tu promjenu, što će se sve bogoslužje obavljati u češkom jeziku. Privremenu upravu crkve vodit će crkveni odbor svećenika i svjetovnjaka. Taj odbor ima zadaću provesti organizaciju čehoslovačke crkve, urediti njen odnošaj prema državi i prema rimokatoličkoj crkvi. Manifest ističe kao osnovnu točku nove crkve »slobodu savjesti i vjerskog osvjedočenja, da se nikome ne smije ništa od njegova osvjedočenja uzimati niti ga na ista siliti«. U manifestu se kaže, da ne će biti slobodnog naroda čehoslovačkog i da ne će biti slobodne republike Čehoslovačke, dok ne bude slobodne savjesti pojedinaca pred Bogom. Dakle princip potpune revolucije: svaki neka vjeruje što hoće. Manifest završava pozivom, da je sada red na svakom, da istupom iz rimske crkve i upisom u čehoslovačku crkvu dokaže, da je za slobodu savjesti, za čudoredni popravak naroda, za demokratizaciju vjerskog života.

★

Vijest o osnutku nove sekte u Čehoslovačkoj stigla je brzo u Rim. Već dne 15. siječnja 1920. bila je nova češka sekta službeno u »Acta Apostolicae

⁹ Sr. Dr. Kar. Farsky, op. cit. str. 39—41.

Sedis« udarena anatemom: Kongregacija sv. Oficija izdala je pomenutog dana ovaj dekret: »Javljeno je Sv. Stolici, da su neki svećenici češkog klera u posljednje doba nezakonito sakupljeni stvorivši raskol proglasili otpad od rimske crkve... i združili se u t. zv. narodnu crkvu. Ovako veliki zločin ova najviša Kongregacija sv. Oficija, kojoj je zadaća braniti vjeru i čudoređe, s ogorčenjem zabacuje i smatra za svoju dužnost gore spomenutu crkvu ili raskolnički zbor osuditi i izopćiti, pa ju doista ovim dekretom u ime i moću sv. Oca Benedikta XV. zabacuje, osuđuje i izopćuje proglašujući podjedno, da su gore spomenuti svećenici bez razlike stepena, službe i časti već samim svojim činom pali u ekskomunikaciju prema propisu kanona 2384, pridržanu posebnim načinom Apostolskoj Stolici. A ako bi možda (što ne dao Bog) u svojoj oporbi ustrajali, imaju biti udareni svim kaznama, određenim u svetim kanonima.« Tako se eto rodila čehoslovačka narodna crkva.

6. USTAV ČEHOSLOVAČKE CRKVE

Vođa nove čehoslovačke crkve postao je *Dr. Karel Farsky*, vjeroučitelj u Plznju, čovjek prevejan i skroz liberalnih, slobodounjačkih, a možemo reći i bezbožnih načela. On je novoj crkvi dao ustav, koji je u početku imao privremeni karakter. Ovdje ćemo ukratko reći značajne točke ustava.

Čehoslovačku crkvu tvore pristaše kršćanskog vjerskog naziranja stojeći na principima slobode savjesti i vjerskog osvjedočenja svakog pojedinca i nastojeći oko produbljenja vjerskog života u duhu bratske ljubavi. Idejni osnov čl. crkve je evanđelje Kristovo. Mjerodavni tumači sv. evanđelja iza apostola jesu sv. Ciril i Metodije, mister Jan Hus i Češka braća u smislu sadašnjih potreba duha. S obzirom na stoljetnu tradiciju prima čehoslovačka crkva privremeno vjerski red rimo-katoličke crkve uz određene promjene. Liturgički jezik je češki. Pristaše nove crkve tvore crkvene općine u granicama rimokatoličkih župa.

Svaka vjerska općina bira u svojoj glavnoj skupštini većinom glasova vijeće na 3 godine. Broj vijećnika varira prema veličini župe od 8 do 24. Svećenik je po svojoj službi član vijeća i njegov predsjednik. Broj svećenika u vijeću ne smije prekoračiti polovicu. Vijeće bira između sebe potpredsjednika, koji mora vazda biti svjetovnjak, i blagajnika. Glavna skupština svih vjernika u crkvenoj općini saziva se jedamput na godinu, a pravo glasa imaju svi punoljetni članovi. Glavna skupština bira duhovnog upravitelja i njegove pomoćnike, nadalje ona bira članove župskog vijeća i delegate za crkveni sabor. Ona odobrava proračun crkvene općine, te dozvoljava izdatak do 1000 Kč.

Vrhovnu upravu crkve vodi vrhovno vijeće starješina od 12 članova i 6 zamjenika, od toga treba da polovina budu svećenici, a polovina laici. Biskup je član vrhovnog vijeća po svojoj službi. Vrhovnu upravu bira na 3 godine sabor delegata svih crkvenih općina, koje prema svojoj veličini šalju 1, 2 ili 3 zastupnika. Vrhovno vijeće bira između sebe predsjednika, potpredsjednika i kancelara. Vrhovno vijeće saziva sabor delegata jedamput na godinu.

Vrhovno se vijeće brine za vjerska pitanja, ima nadzor nad radom pojedinih crkvenih općina, upravlja središnjom imovinom i odlučuje o raspolaganju crkvene imovine pojedinih općina. Crkveni sabor bira biskupa, od-

nosno patrijara, propisuje osnovna pravila za nutarnji život crkve, bogoslužje i upravu, rješava sporna pitanja, uređuje odnošaj crkve prema državi, te provodi organizaciju crkve u cijeloj državi.

Biskup ima izvršnu vlast i vrhovni nadzor nad vjerskim životom. Ako se uprazni mjesto biskupa, povjerit će vrhovno vijeće upravu crkve kojemu svećeniku, no to stanje ne smije da traje više od godinu dana.¹⁰

To je eto ustav nove čehoslovačke crkve, primljen dne 24. siječnja 1920.

7. BRZO ŠIRENJE RASKOLA U ŠLESKOJ, MORAVSKOJ I ČEŠKOJ

U razvoju čehoslovačke crkve najjači je bio *prvi period*, t. j. doba od osnutka 8. siječnja 1920. do 1. travnja 1922. U Moravskoj i Šleskoj je taj razvoj bio jači nego u samoj Češkoj. Prve se javiše Radvanice u Šleskoj, gdje je djelovao veliki »reformaš« *F. Stibor*. On je osnovao crkvene općine u Michalkovicama, Rychvaldu, Dombrovi i Ratimovu. Istodobno s Radvanicama osnovana je crkvena općina u Ugarskom Brodu u Moravskoj, Vaca-
novicama kraj Olomuca i Vel. Tyncu na Hani.

Vođe nove crkve spoznaše brzo, da im valja osnovati crkvu u kojem većem mjestu, gdje bi bilo središte propagande i organizacije. U Moravskoj je najveći grad Olomuc, sjelo moravskog nadbiskupa. I doista u svibnju 1920. osnovaše crkvenu općinu u samom *Olomucu*, gdje namjestiše za župnika R. Stejskala. Tu im najprije Češka braća uzajmiše Husovu kapelu. Kad je ta postala premalena, dobiše sklonošću liberalne Gradske općine utočište u kapeli učiteljskog zavoda (Komenija). Ta je postala središte agitacije za cijelu Moravsku.

Nije potrajalo dugo, i osnovane su crkvene općine u Chudobinu, Litovlu, Cholinu, Kromežižu i u Zborovicama, gdje je postao župnikom *Mattija Pavlík*, koji je kasnije igrao veliku ulogu u cijeloj crkvi. Osnovana je crkvena općina i u samom Brnu, gdje su duhovnu upravu preuzeli A. Ševčík i T. Haban.

Radilo se žilavo, jer Judini nasljednici imadu uvijek energije. Radilo se na vrat na nos, zato rad nije bio organizovan. Vjerske su općine živjele svaka za sebe, svaka je imala svoj značaj i svoju povijest. U Pragu je do-
duše postojalo vrhovno vijeće cijele crkve, no to se nije moglo brinuti i za Moravsku niti provoditi u njoj svoju promičbu. Zato moravski i šleski otpadnici sazvaše dne 2. studenoga 1920. glavnu skupštinu svih vjerskih općina u Olomuc. Došlo je 65 delegata. Za predsjednika bio je izabran Alb. Polesovsky, za potpredsjednika prof. Jos. Bily, za tajnika redaktor J. Cekl i J. Židek, a za blagajnika A. Lneniček.

Ovo je moravsko zemaljsko vijeće bilo mimo Farsky-jev ustav sastavljeno kao trajna ustanova, pa ga možemo smatrati diecezanskim vijećem. Zasijedalo je mjesečno u Prerovu, a pomagalo je organizacijski rad vrhovnog vijeća u Pragu. Broj je vjerskih općina rastao. Do 1. IV. 1922. dosegao je broj otpadnika u Moravskoj i Šleskoj 100.000.

Istodobno je radilo i vrhovno vijeće u Pragu, kome su inače na čelu bili Dr. K. Farsky i B. Zahradnik-Brodsky. Tu je uspjeh bio još daleko veći. Poznato je, da je Moravska duboko religiozna, a i svećenstvo stoji na visini.

¹⁰ Ibid. str. 52—58.

Sam M. Pavlik morao je priznati: »Rimokatoličko svećenstvo (u Moravskoj i Šleskoj) ostalo je u ogromnoj svojoj većini slijepo i glubo prema vjerskom pokretu u čehoslovačkom narodu«. (Informace st. 58). Mnogo je gore bilo u samoj Češkoj, gdje je liberalizam i husitizam davno rastočio sve slojeve narodne, pa i samo svećenstvo. Tu je broj otpalih već u prve dvije godine dosegao ogromnu cifru od 900.000.¹¹

8. REVOLUCIONARNI ZNAČAJ VJERSKOG POKRETA

Razumije se, da posao otpada nije tekao mirno. Priređivale se javne skupštine. Govornici su bili otpali katolički svećenici, koji su većinom radi žene pogazili sve svoje zavjete i obećanja, slobodni mislioci, koji ne vjeruju u Boga i dušu, protestanski pastori i socialistički agitatori, koji su upotrijebili i ovu zgodu, da naškode rimokatoličkoj crkvi. Skupštinama su prisustvovali u većini zavedeni socialistički radnici, koji se nisu žacali nasilja na katolicima. Fanatizirane mase pokušavale su silom osvojiti rimokatoličke crkve. Dolazilo je — i za vrijeme samog bogoslužja — do tvornih napadaja na vjerne katolike. Mnogi su od sektaraca bili radi nasilja suđeni po civilnom sudu na tešku tamnicu. Brojne primjere za to navodi poznati pisac *Dr. Fr. Ks. Novák*.

Tako se posve neevandeoski širila ta idealna čehoslovačka crkva. *Dr. Fr. Ks. Novák* mogao je javno upraviti na vođe pokreta ove riječi: »Ex fructibus... Po plodovima... Gospodine Farsky, gospodine Dlouhy-Pokorny, gospodine Doubravo, vi na svojim skupštinama sramotite Isusovce i katolike uopće. Ali meni se čini, da nije daleko vrijeme, kad će se imena vaša, imena vaših bezznačajnih pomagača, učitelja i slobodnih mislilaca s prezirom spominjati u češkim ustima. I s pravom! Takovu beskarakternu rabotu, s najsvetijim dobrima naroda i duša, iz motiva tako niskih i sebičnih, nije si dozvolio jošte nitko, ni kod nas ni drugdje, kao vi na vašim t. zv. apostolskim zborovima«. ¹²

9. KRIZA U ČEHOSLOVAČKOJ CRKVI

Kada je dne 8. siječnja 1920. zaključkom 140 svećenika zaključeno načiniti raskol i stvoriti novu narodnu crkvu, radilo se u jednom ogorčenom fanatizmu. S tim se fanatizmom počela crkva i širiti, i kako smo vidjeli, s velikim uspjehom. Unutarnjoj izgradnji crkve nije se posvetila nikakova pažnja. Zaključeno je tek, da crkva ima biti narodna, da se ima poštovati sloboda savjesti (koja naravski otvara vrata svakoj mogućoj zabludi), da se ima privremeno zadržati rimokatolički red, obnovljen u duhu demokracije i da u crkvi imade laikat dobiti svoje mjesto. Tada nije nitko ni pomišljao na ono glavno u crkvi, a to je vjerska ili dogmatička sadržina. Već se onda moglo naгаđати, da će u novoj crkvi doskora doći do krize, jer je maglovitost programa omogućivala ljudima najraznolikijih nazora, da stupe u tu crkvu i da u njoj kušaju ostvariti svoje misli.

¹¹ Sr. Gorazd Pavlik: »Vývoj cirkve československe na Morave a ve Slezsku od 8. l. 1920. do 1. V. 1922«, u djelu: »Otzakka kostelu a jiné časova otzakky cirkvne politické«, Olomouc 1922. str. 176.—187.

¹² Sr. *Dr. Frant. Ksav. Novák*: »Cirkve československa«, Cis. 3 Olomouc 1921. — Sr. letak »Katolici - pozor!« bez naznake mjesta i godine.

I doista doskora je započelo unutarnje vrienje. Nastala su dva glavna smjera *radikalni* i *umjereni*. Prvi smjer uzeo je za zadaću, da stvori novo kršćanstvo u dogmi, moralu i disciplini, te da provede reformaciju u duhu moderne kulture. Taj je smjer zašao u negaciju svake dogme, pa i božanstva Kristova i opstojnosti osobnoga Boga. Umjereniji smjer nije kanio zabaciti starokršćansku vjersku nauku, pa se zadovoljavao s novim uređenjem crkve u disciplini i ustavu u duhu demokracije. Oba su smjera išla za tim, da nova crkva što prije dobije posvećene biskupe, svaki smjer sa svoja stanovišta. Radikali su htjeli imati biskupa iz razloga oportuniteta, da se tako mogu lakše odhrvati rimokatoličkoj crkvi. Umjereni, jer su htjeli zadržati biskupski red i pravo svećeništvo.

Kad je iza prve godine propagandnog rada bila dne 8. siječnja 1921. sazvana prva glavna skupština, stajala je jedna straka protiv druge, te je prijetila opasnost pravog raskola. Sada izlazi na površinu *Matija Pavlik*, kojemu je uspjelo izvoštiti pobedu kao zastupniku umjerene stranke.

Matija Pavlik je bio duhovnik zemaljske bolnice u Kroměžizu, pa je kao takav osnovao reformaški list »Právo Národa«, kojemu je bio i urednikom. Kada se 8. siječnja 1920. stvarala čehoslovačka crkva, nije bio prisutan radi bolesti očiju. Pol godine kasnije pristupio je novoj crkvi i preuzeo crkvenu općinu u Zborovicama. S početka je bio pristaša radikalne stranke, ali videći kuda ta plovi, počeo se priklanjati umjerenima, kojima je postao vođom. Da ne nastane u novoj crkvi raskol, podnesao je na skupštini 8. I. 1921. kompromisni prijedlog. On je naime predlagao, da se nova *čehoslovačka crkva sjedini s pravoslavnom crkvom* na osnovi 7 ekumenskih sabora, a pokus da se stvori novi sistem kršćanstva u saglasnosti s modernom kulturom neka se odgodi za budućnost, kada se svi problemi svestrano ispituju uz zajamčenu slobodu teološko-znanstvenog rada. Prijedlog je, kako vidimo, lukavo sastavljen. Ovom prigodom usvojen je i memorandum, što ga je vrhovno vijeće čehoslovačke crkve već dne 3. rujna 1920. poslalo srpskoj crkvi.¹³

Misao, da se čehoslovačka crkva spoji sa srpskom crkvom, nastala je već prije, polovicom god. 1920. Tada su za nju bila i dvojica glavnih vođa pokreta Dr. K. Farsky i B. Zahradnik-Brodsky. Dr. Farsky je već g. 1920. posjetio jugoslavenskog ministra Marinkovića, koji je onda boravio u jednom češkom kupalištu.¹⁴

13 Sr. Gorazd Pavlik: »O krizi v cirkvi československej«. Praha 1924. str. 7.—10.

14 Bohumil Zahradnik Brodsky je jedna od ličnosti, koja je vrlo aktivno sudjelovala u češkom reformnom pokretu. Ma da se primicao već 60. svojoj godini, dao se zavesliti na stramputice. Brodsky je znamenit češki pisac pripovjedač, iza Jiraseka najviše ljubljen i čitan. Rodio se g. 1862 u Hočovu. Svršivši matura u Njem. Brodu stupio je u sjemenište u Hradcu Kralove, čini se iz materijalnih razloga, radi siromaštine. Želio je otići iz sjemeništa, ali toga nije učinio, jer nije imao sredstava za daljnje školovanje. Tako je postao svećenik. Iza trogodišnjeg kapelanovanja u Zruču postade župnikom u Cubenicama kod Votica, gdje je ostao kroz 30 godina, t. j. sve do prevrata g. 1919. Dva puta je tražio kanonikat u Vyšegradu, dva puta dekanat u Karštajnu misleći, da mu te časti pripadaju radi njegove spisateljske slave. Ali crkvene su vlasti mislile drukčije. Odatle u njegovu srcu ogorčenost na službenu crkvu. Dok je u početku svećenikovanja pisao u katoličke časopise, piše odsad samo u liberalne. Bio je od prevrata pobornik reformnog pokreta. On je od riječi prešao na djela. Već g. 1908. kao katolički župnik sklopio je tajni brak sa spisateljicom Anom Plešingerovom. Vjenčao ga je tajno njegov prijatelj župnik A. Svojsík. Dne 18. siječnja 1919. sklopio je Brodsky građanski

U Memorandumu od 3. rujna 1920. se moli, da čehoslovačka crkva bude primljena u Zajednicu pravoslavne crkve srpske uz ove uvjete:

1. čehoslovačka crkva prihvata nauku srpske pravoslavne crkve, izraženu u zaključcima sedam ektumenskih sabora s dodatkom »uz zajamčenje slobode savjesti i slobodnog vjerskog razvoja«. (Ovaj je dodatak s liberalnim papcima dodan u gotov već čistopis memoranduma na prijedlog moravskih tada još radikalnih delegata Pavlika i Stejskala, a da nije poblize rastumačen o. p.); 2. čehoslovačka crkva želi vršiti bogoslužje u živom jeziku češkom, ali nastojat će, da mlade svećenstvo, a naročito svećenički naraštaj malo po malo nauči staroslavenski jezik barem toliko, da se od vremena do vremena služi bogoslužje i staroslavenski. 3. čehoslovačka crkva traži, da se obredi vrše dosadanjim načinom, t. j. zapadnim obredom, a tek tijekom vremena sastavit će se potrebne obredne knjige, koje će se približiti istočnom obredu, u koliko to ne bude oprečno starim tradicijama i običajima češkog naroda (tako se htjelo prevariti narod o. p.); 4. svećenici i biskupi imadu biti imenovani u saglasnosti s narodom; 5. svećenici, koji prelaze iz rimokatoličke crkve, ne smiju biti iznova redeni. 6. svećenicima se ima dozvoliti brak nesamo prije posvećenja nego i poslije toga; 7. oženjenim kandidatima za biskupsku čast ima se dati dispencija, da mogu biti posvećeni za biskupe. 8. srpska se crkva umoljava, da u čehoslovačku izašalje svoga biskupa, i to episkopa niškoga Dositeja, koji bi bio prvim ordinarijem čehoslovačke crkve, dok se za nju ne posvete drugi biskupi. 9. iza organizacije nove crkve imade srpska crkva posvetiti u najkraće doba češke biskupe; 10. dok čehoslovačka crkva ne bude sebi stvorila svoje bogoslovno sjemenište, ima srpska crkva primiti 15 čeških pitomaca u svoje bogoslovsko sjemenište; 11. članovi župnih vijeća smiju biti i žene; 12. čehoslovačka se crkva nema zvati »pravoslavna«, jer to ime podsjeća na crkvene prilike u Rusiji prije rata, nego neka se naziva: »československa pravdovjerna ili československa Ćirilometodijska ili čehoslovačka crkva«. ¹⁵

U memorandumu od 9. siječnja 1921. izražena je odluka, da čehoslovačka crkva želi biti pravoslavna uz neke modifikacije nedogmatičkog značaja.

Češki reformaši opravdavali su svoje vezivanje s pravoslavljem frazama, da je češki narod od početka bio pravoslavan, jer da je bio pokršten od pravoslavnih apostola Ćirila i Metodija zatvarajući hotimice oči pred historijom. U doba slavenskih apostola se zapravo tek stvaralo današnje raskolno pravoslavlje, a u toj raboti je filozof Konstantin bio protivnik Focija, začetnika raskola. Nadalje su sv. braća u Rimu primili svete redove, vlast, hierarhiju i potvrdnu slavenske liturgije, te tako sjajno ispovjedili katolicitet Kristove crkve.

brak s istom osobom u praškoj gradskoj vijećnici kao nadopunu tajnog prijašnjeg braka. Na taj je način Brodsky bio potpuno kvalificiran za reformatora. Lišen župničke službe bude preuzet u državnu službu, i to u ministarstvu školstva, gdje je bio najprije odjelni, a kasnije i pravi ministarski savjetnik. Bohumil Zahradnik Brodsky bio je lični prijatelj niškog episkopa Dositeja, te se od početka zalagao za svezu sa srpskom crkvom. — Sr. Kar. Cvančara: »Bohumil Brodsky, jeho vyznam, dilo a život«. Praha 1923.

15 Potpun tekst memoranduma nalazi se u knjizi Dr. Frant. Kovara: »Cirkve pravoslavna a rimska« Nekolik kapitola poznani obou cirkvi. Praha 1920. str. 36—39.

Ali historičke činjenice ne vrijede za fanatike. Nadalje nastoje češki reformaši dokazati, da su i *Husiti* željeli veze s pravoslavljem. Tako će eto reformaši provesti i dovršiti djelo sv. Ćirila i Metodija, i djelo Jana Husa!

To je samo palijativ. Prave razloge istaknuo je *Matija Pavlik* u svojim raspravama. Veza s pravoslavnom crkvom bila je za lukavije i razboritije reformaše jedini put, da se *ne izgube u kaosu, da ne izgину od slaboće i samotarstva i da ne prekinu posve s kršćanskom tradicijom.*

Evo što piše sam Pavlik: »Pokret čehoslovačke crkve ne znači prosti prelaz iz crkve u crkvu. Bio je to pokret revolucionaran, nastao u krilu rimokatoličke crkve. Svaka revolucija ništi stari autoritet, kida veze s tradicijom, ima u sebi mnogo negacije, pa se nada nečemu boljemu u budućnosti. Ni naša revolucija nije bila drukčija. Prelazili smo u čehoslovačku crkvu i radi toga, što smo bili nezadovoljni s crkvom, u kojoj smo živjeli, i radi toga što smo željeli istinitiji vjerski život. (sic!). Sami negativni razlozi t. j. nezadovoljstvo s dosadanjom crkvom nisu mogli dostajati, da se stvori jedna organizacija. A pozitivnih nije bilo...! Tu je bio veliki nedostatak, koji se ne da ispričati pukim revolucionarnim značajem pokreta, jer i revolucija, hoće li imati uspjeha, mora imati neki pozitivni program, barem u glavnim crtama. To, što smo htjeli, i što je u našim dušama titralo, bilo je tako individualno razbacano, da nije bilo moguće pronaći za sve jednu formulaciju. Ova nestalnost nije smjela trajati dugo, pa se moralo pomisljati na konsolidaciju i organizaciju. Nije pak moguće organizirati ono, što je iznutra nesredeno i nesigurno.« Pavlik dakle priznaje da je pokret bio s početka tek negativan i rušilački, a da nije imao sadržine, pa radi toga bio osuđen na propast, kao i svaki drugi bezglavi pokret.

Drugi razlog vezivanja s pravoslavljem bio je strah *pred osamljenošću*. Pavlik piše: »Hoćemo li, da uspjeh bude trajan, valja se čuvati onog, što je bilo osudno po husitski pokret, kome nije pošlo za rukom, da se u pravi čas prisloni uz veliku i jaku crkvu, pa je radi toga ostao u cijeloj Evropi sâm i napušten u borbi s tako moćnim i bezobzirnim neprijateljem, kakav je rimska crkva. Husitski je pokret, uz koji mi svijesno i cijelom dušom prijanjamo... iza dvjestogodišnje borbe podlegao, a s njim i narod. Glavni uzrok ove nesreće bila je osamljenost. Ovoj opasnosti valja pod svaku cijenu umaći. Rimska je crkva i u sadanje doba vrlo opasan neprijatelj, svjetski organizovan, politički jak i jednako bezobziran, ma da se ne može služiti svim sredovječnim sredstvima. Ima tisućljetnu tradiciju i bogato psihološko iskustvo, znade u pravi čas šutjeti i u pravi čas raditi.«

Treći razlog nalazi Pavlik u *strahu pred radikalizmom*, koji hoće prekinuti sa svim, što je bilo. On piše: »Tko hoće da ide napred sigurno, stalno i zdravo, ne smije prekinuti vezu s prošlošću, ne smije zabaciti tradiciju, već mora u njoj gledati čvrste osnove, na kojima će se moći dalje graditi.« Pa opet: »Kad bismo kao crkva htjeli poči putem radikalizma i na njem ustrajati, to bi značilo: za volju vjerskih pokusa, kojima dobar uspjeh nije ničim zajamčen, žrtvovati sam pokret, što bi uključivalo u sebi odgovornost, koju mogu na sebe uzeti samo psihološki fantasti.«

Iz ovih se priznanja vidi ovo: čehoslovačka je crkva trebala neku orijentaciju, da se ne raspadne u kaos i ateizam, trebala je oslonca, da ne ostane opet sama u borbi s rimokatoličkom crkvom. Tu orijentaciju i taj oslon ili

je mogla potražiti u protestantskoj crkvi ili u pravoslavlju. Protestantizam imadu Česi kod kuće u obliku evangelika, koji su potomci husitskog pokreta ili t. zv. češke braće. Tih je g. 1921. bilo u Čehoslovačkoj 220.000. No taj oslon se vodama činio preslab, Češki je narod imao tu braću već stoljećima, pa ipak se njihov broj nije povećao. Otpadnici su htjeli ipak zadržati svoju tradiciju. Vode su politički računali, da će otpad biti mnogo veći, ako se nova crkva pripoje srpskom, a po tom i velikom ruskom pravoslavlju, gdje će imati moćne zaštitu u borbi s Rimom. Razboritiji su vidjeli, da je pravoslavlje sačuvalo daleko više kršćanskih vrednota od protestantizma.¹⁶

Tako je dobrim šahovskim prosuđivanjem zaključeno potražiti vezu s crkvom srpskom. To je učinjeno memorandumom od 3. rujna 1920. i 8./9. siječnja 1921.

11. ODGOVOR SRPSKE CRKVE

Arhijerejski sinod srpske crkve odgovorio je dosta brzo. Izrazio je radost, što se u svećenstvu i puku čehoslovačkom spontano rodila želja pristupiti u pravoslavnu crkvu, kako je to bilo u 15. stoljeću u vrijeme Husovo, kad su pregovori prekinuti padom Carigrada. Što se tiče pojedinih želja, navedenih u memorandumu odgovoreno je: 1.) dopušta se uporaba češkoga jezika u bogoslužju, potrebno je tek, da najviša crkvena oblast odobri prijevod; 2.) dopušta se, da čehoslovačka crkva vrši obrede na dosadnji način, potrebno je tek, da se u liturgiju umetne ono, što je po mnijenju pravoslavne crkve bitno (tu se radilo o epiklezi u misi i o formuli konsekracije); 3.) dopušta se, da puk bira svećenike, svećenici s pukom biskupe; 4.) uvjerava se, da svećenici rimske crkve ne će biti iznova ređeni; 5.) dopušta se svećenstvu jedna ženidba, kako je to u pravoslavnoj crkvi; hoće li se dozvoliti ponovna ženidba obudovjelim svećenicima, zavisit će o odluci, što će vrijediti i za srpsku pravoslavnu crkvu. 6.) što se tiče želje, da se oženjeni svećenici pripuste biskupskom posvećenju, ne daje se izraziti odgovor, nego se izriče nada, da će čehoslovačka crkva imati dostatni broj obrazovanih i za biskupsku čast po kanonima kvalificiranih lica, kao i ostale pravoslavne crkve; 7.) obećaje se, da će srpska crkva izaslati u Čehoslovačku svoga delegata u osobi niškoga biskupa Dositeja, da bude tumačem pravoslavne crkve i savjetnik u pitanjima organizacije pravoslavne crkve; 8.) srpska crkva obećaje, da će čehoslovačka crkva u najkraćem roku postati autokefalna; 9.) udovoljit će se želji, da se čehoslovački studenti prime u srpska bogoslovna učilišta; 10.) jamčuje se, da će srpska crkva primiti čehoslovačku crkvu pod svoju jurisdikciju, a kad se to ostvari, da će se majčinski brinuti za nju i poraditi, da se izgradi posebna autokefalna pravoslavna češka crkva, koja će moći provesti svoje unutrašnje uređenje u smislu crkvenih kanona, kako će to najbolje odgovarati potrebama te crkve; 11.) dopušta se, da se nova crkva naziva »Čehoslovačka crkva pravoslavna sv. Ćirila i Metodija«.¹⁷

Srpska je crkva, kako se vidi, bila mudra, pa je dozvolila nebitne stvari,

¹⁶ Sr. Gorazd Pavlik: »O cirkvi československej« u djelu: Informace o cirkvi československej, posvećenom američkim Česima i Slovacima, Olomouc 1922. str. 7.—47.

¹⁷ Sr. Gorazd Pavlik: »O krisi v cirkvi československej«. Praha 1924. str. 11 ss.

dok se u bitnim držala kanona. Čudno je, Česi su htjeli izbjeći svim kanonima, pa se domoći slobode savjesti, a sada ponovno dolaze pod kanone!

Odgovor srpske crkve bio je upućen središnjem odboru ili vrhovnom vijeću čehoslovačke crkve u Pragu. Sve su se točke odgovora primale redom na znanje, tek je odgovor glede obudovjelih svećenika i oženjenih biskupa izazvao jaku oporbu. Polovina članova Središnjeg odbora, koja je bila za primitak srpskog odgovora u cijelosti, otišla je sa sastanka.

Iza odlaska umjerenih nastavio je nepotpuni Središnji odbor, naime njegovo radikalno krilo zasjedanje, pa je biskupu Dositeju poslao novi memorandum za arhijerejski sabor srpske crkve. Memorandum veli, da češki puk još ne može prijeći na pravoslavlje, jer da vrhovno vijeće prema nekim točkama srpskog odgovora ima svoje posebno mnijenje i stajalište. Na točku 1.) izrazuje se želja, da cenzurna komisija bogoslužnih knjiga bude sastavljena od članova čehoslovačke crkve. Na t. 2.) ističe se želja, da se u misnom obredu i u obredu sedam sakramenata imade zadržati bitno iz rimskog obreda. Na 3.) točku se kaže, da srpska crkva ne smije imati nikakav upliv na izbor prvih biskupa. Prima se na znanje 4. točka, da srpska crkva smatra valjanim ređenje i brak čehoslovačkih svećenika. K točki 5. i 6., (drugi brak svećenika i ženidba biskupa) prima se stanovište pravoslavne crkve uz opasku, da se tu ne radi o dogmi, nego o crkvenoj praksi. Pretpostavlja se, da će ove stvari biti riješene na ekumenskom saboru najdulje u roku od jedne godine dana. Za buduće se želi, da bi ova pitanja spadala u sferu crkvene prakse same autokefalne crkve čehoslovačke. Ostale se točke primaju u cijelosti. Traži se tek, da biskupi budu posvećeni u roku od 2 mjeseca, t. j. do 10. lipnja 1921., te da se crkva u Češkoj naziva kratko samo »Čehoslovačka crkva«. Na koncu se veli, da će čehoslovačka crkva do posvećenja vlastitih biskupa i do ustanove vlastitog arhijerejskog sabora priznati jurisdikciju biskupa Dositeja.¹⁸

Kako vidimo, radikalna je stranka vrlo malo govorila o dogmatskim pitanjima. Za to se ona nije brinula. Njoj je bilo glavno ženidba svećenika i biskupa. Naivno je bilo tražiti, da srpska crkva u roku od jedne godine sazove ekumenski sabor, kada se znade, da pravoslavne crkve kroz hiljadu godina nisu bile podobne da sazovu takav sabor. Kako se vidi, i radikalna se stranka bojala trgati sa tradicionalnim obredom mise i sakramenata. Valjda zato, da se lakše prevari narod, a onda i zato, da otpali latinski svećenici pod starost ne moraju učiti slavensku liturgiju.

12. EPISKOP DOSITEJ U ČEŠKOJ

Iza ovih memorandumu poslala je srpska crkva u Čehoslovačku niškoga episkopa Dositeja kao svog delegata. On je obilazio pojedine crkvene općine, dijelio sv. potvrdu, svetio nove svećenike. Kako se mogla omladina pripremiti za svećeničko zvanje, to se nije pitalo. Buntovnici trebali su dušobrižnika za nove crkvene općine. A tu je njegova Preosveštenost bila šire savjesti.

Episkop Dositej pohrlio je u Čehoslovačku već godinu dana prije, t. j. u mjesecu kolovozu 1920., da otpadničkom pokretu češkog naroda kumuje odmah u početku. Prigodom prvog posjeta u Češkoj mjeseca kolovoza i rujna

¹⁸ Sr. Gorazd Pavlik, op. cit. str. 13 s.

g. 1920. nije dolazak Dositejev još imao službeni značaj. On je došao u Češku, da gleda i savjetuje, a onda da izvijesti arhijerejski sabor o prilikama u Čehoslovačkoj i o izgledima za širenje pravoslavlja. Sa prvog posjeta donesao je Dositej izravno arhijerejskom saboru memorandum od 3. rujna 1920. — Drugi puta — u ožujku 1921.— dolazi on već kao delegat srpske pravoslavne crkve. Čehoslovačko ministarstvo vanjskih poslova izjavilo je službeno ministarstvu vanjskih poslova kraljevine S H S (pismom od 19. III. 1921. br. 8159.), da nema ništa protiv toga, da episkop Dositej kao delegat pravoslavne crkve srpske pomaže organizirati čehoslovačku crkvu.

Zanimljivo je, da pristaše radikalnog smjera nisu rado gledali boravak episkopa Dositeja u Čehoslovačkoj.

Brzo iza odaslanja drugoga memoranduma srpskoj crkvi napisao je Dr. K. Farský uvodnik u reformaškom glasilu »Česky Zápas«, u kom veli, da je poziv episkopa Dositeja u Češku preuranjen i da će se pregovori sa srpskom crkvom nastaviti na osnovu novih propozicija. Čehoslovačka crkva ne će da svoju mladu sudbinu veže s pravoslavljem, pa ne će primiti ni ređenje svećenika i biskupa drukčije nego iz pukog bratskog i kršćanskog prijateljstva bez ikakvih obveza. Inače da želi sa srpskom crkvom i s cijelim pravoslavnim svijetom živjeti u najvećem prijateljstvu. Ne bude li srpska crkva htjela obaviti ređenje biskupa, čehoslovačka će se crkva obratiti drugamo. Uostalom javljaju se u čehoslovačkoj crkvi vrlo značajni glasovi, da se napusti episkopalni sistem, pa da se uvede prezbiterijalni sistem bez biskupa.¹⁹

Budući da je između obih struja bilo jako trvenje, nije episkop Dositej faktično vršio jurisdikciju u Čehoslovačkoj, jer ga Središnji odbor čehoslovačke crkve nije nikada zvao na svoje sjednice, pa je i za njegova boravka u Čehoslovačkoj radio bez njega. On je obilazio pojedine crkvene općine na izričitu njihovu zamolbu, pa je i na njihovu zamolbu redio svećenike.²⁰

13. POBJEDA UMJERENE STRANKE

Umjerena reformaška stranka, koja je u glavnom vladala u Moravskoj i Šleskoj, upotrijebila je boravak episkopa Dositeja, da izvojsiti pobjedu svojem stanovištu. Dne 21. travnja 1921. bio je sazvan sastanak svih crkvenih općina iz Moravske i Šleske u Olomuc. Tu je primljena resolucija, da čehoslovačka crkva u Moravskoj i Šleskoj prihvata dogmatske nauke prvih 7 ekumenskih sabora i da želi stupiti u sklop pravoslavnih crkava.

To je djelovalo na liberalnu stranu, da je popustila. Umjerenoj strani bijahu na čelu Bohumil Zahrádnik-Brodsky u Češkoj, te Josef Zidek iz Chudobina u Moravskoj. Radikalnu stranku vodio je Dr. Karel Farský. Brzo iza olomučkog sastanka sazvaio je Središnji odbor čehoslovačke crkve u Pragu dne 7. svibnja 1921. sastanak, gdje je bez obzira na ovaj drugi memorandum

19 Sr. »Česky Zápas«. Praha 1921. br. 14.

20 Istodobno davao je episkop Dositej u češkom novinstvu izjave, da srpska crkva ne traži od pristaša čl. crkve, da ostave svoju vjersku zajednicu i prihvate pravoslavlje. Izjavljivao je, kako srpska crkva ne traži, da stupe u nju, već im dopušta, da idu svojim putem, koji odgovara njihovom duhu i njihovoj povijesti. Dosta je, ako prihvate 7 prvih ekumenskih sabora i nicejsko carigradski simbol. Na osnovu toga on je spreman rediti djakone i svećenike, što je i činio. Sr. Dr. Frant. Činek: »Orthodoxi dissidentes in Bohemia et Moravia. u »Acta Academiae Velehradensis«. Olomouc 1940. str. 287.

nepotpunog odbora bez ikakova protesta stvorio odluku: »Čehoslovačka crkva u smislu svog statuta i u smislu zaključaka crkvenog sabora od 8. i 9. siječnja 1921. stoji na idejnom osnovu prvih 7 ekumenskih sabora i nicejsko-carigradske vjeroispovijesti pridržavajuć ipak pri tom ime čehoslovačka crkva, dok će u službenom dopisivanju s pravoslavnim crkvama rabiti ime čehoslovačka crkva pravoslavna. Kako je time prihvaćen zajednički idejni osnov apostolskih crkvi istočnih, molimo, da biskupi, izabrani crkvenim općinama čehoslovačkim, dobiju što prije posvećenje u interesu vjerskog života«. ²¹

Ova je resolucija bila dne 29. kolovoza 1921. predložena *skupštini delegata cijele čehoslovačke crkve* (crkvenom saboru). Skupština je prihvatila resoluciju glasovanjem u prisuću episkopa Dositeja, koji je pribivao »kao gost«. Sada je trebalo predložiti srpskoj crkvi kandidate za biskupe u čehoslovačkoj crkvi, koja će imati tri biskupije: moravsko-šlesku sa sjedištem u Olomucu, zapadno-češku sa sjedištem u Pragu i istočno-češku sa sjedištem u Kutnoj Gori. Obavili su se izbori. Nakon sastanka Središnjeg odbora od 7. rujna 1921. predložena su za pomenute biskupije tri kandidata: *Matiija Pavlik, Dr. Karel Farsky i Rudolf Pařík*. Pavlikov je izbor bio jednoglasan, dok su protiv izbora Dr. Farskoga i R. Pařika uloženi prosvjedi. Oboje je javljeno arhijerejskom saboru u Karlovcima, koji je resoluciju primio na znanje i pozvao jednoga od trojice kandidata, čiji je izbor bio jednoglasan, u Beograd na posvećenje.

14. ČEŠKA DEPUTACIJA U SRBIJI

Dne 18. rujna 1921. otputovala je *deputacija čehoslovačke crkve* s Matijom Pavlikom u Srbiju, da provede spoj sa srpskom crkvom i da dobije prvog biskupa. Deputacija je brojila 25 članova. U deputaciji bijahu: *Matiija Pavlik, Josef Hrdlička, Alojs Knajbl, Josef Kostka, Karel Koudelka, Adolf Lněničėk, Rudolf Mazáč, Antoin Minář, Antonin Páral, Antonin Pečonka, Albert Polešovskyy, Bedřich Skládál, František Slavinger, Ferdinand Štibor i František Židek*. Svi ovi bili su iz Moravske i Šleske. Njima se pridružiše Alois Tuháček za Čehe i Dr. Kassijan Bogatvrec za Potkarpatsku Rusiju, te dvije žene Josefa Hoškova i Marija Vrbikova. Imena ta će spominjati povijest s najvećom sramotom, jer su išli izdavati vjeru, u kojoj su rođeni i kojoj je češki narod 1000 godina pripadao.

Već u Novom Sadu dočekalo je delegaciju srpsko poslanstvo na čelu s episkopom *Dositejem* i metropolitom *Ilarionom Radonjićem*, koji su ih dopratili do Srijemskih Karlovaca. Tu ih je čekalo svećenstvo s protojerejem *Jovanom Jeremićem* i prof. *Nedelkovićem* na čelu. Bilo je i građanstva i slušača bogoslovije. Protojerej *Jeremić* započeo je svoj govor: »Ponosna deco dične Češke i Moravske, ponosni sinovi velikoga Jana Husa! Dobro nam došli, jer dolazite u ime Gospodnje, jer dolazite putevima velikih slavenskih apostola sv. Ćirila i Metodija i jer vas vodi duh mućenika Jana Husa. Dobro nam došli, jer dolazite sa čistim srcem i sa zdravom dušom probudene češke narodne svesti... Mi vas dočekujemo svesrdno, jer je veliko i bogougodno delo vaše, vašega prelaženja u pravoslavlje i sjedinjenja sa pravoslavljem. Visok i

²¹ Sr. Gorazd Pavlik: »O krizi v cirkvi československe. Praha 1924. str. 16.

uzvišen je značaj toga dana, dana vašega, ma koliko da ga nastoje uniziti mali ljudi i sitni dusi iz nizina svojih, otkud vida nema...»²²

U procesiji pošli su češki reformaši do rezidence srpskog patrijarha, gdje su bili primljeni od patrijarha Dimitrija i cijelog arhierjejskog sabora. Dne 20. rujna 1921. sastao se arhierjejski sabor, da provede sjedinjenje čehoslovačke crkve sa srpskom. Prisutni su bili patrijarh *Dimitrije*, metropolit *Petar* dabrobosanski; *Varnava* skopski; *Vasilije* banjalučko-bihački i *Ilarion* zvrničko-tuzlanski, te episkopi: *Miron* pakrački, *Georgije* temišvarski, *Kiril* boko-kotorski, *Dositej* niški, *Georgije* budimski, *Nikolaj* ohridski, *Irenej* timočki, *Jetrem žički*, *Hihail* prizrenski, *Josif* bitoljski, *Serafim* zletovsko-strumički, *Ilarion* gornjo-karlovački i *Maksimilijan* doljno-karlovački.²³

Pošto je sjednica sabora otvorena, podnesao je episkop *Dositej* opširan izvještaj o svome radu i istodobno zvanično saopćio, da su stigli izaslanici čehoslovačke pravoslavne crkve zajedno s Matijom Pavlikom, svojim kandidatom za episkopa. Po saslušanju izvještaja uvedeni su u saborsku dvoranu izaslanici. Izaslanik R. Mazáč nosio je zastavu sa crvenim kaležem, dar crkvene općine u Litovlu. Nakon pozdrava patrijarhu izložiše izaslanici svoju čvrstu volju, »da se vrate vjeri svojih praotaca« i zamoliše, da im srpska crkva zaredi biskupa. Primajući do znanja želju izaslanika pozvao je patrijarh *Dimitrije* Pavlika, da položi ispovijest vjere. *Pavlić* je izjavio, da ispovijeda grčki nicejsko-carigradski simbol, sedam sv. sakramenata, sedam ekumenskih sabora, sve kanone, kao i sveukupno učenje pravoslavne crkve odričući se »sviju novotarija, koje je uvela rimokatolička crkva«.

Poslije toga je patrijarh, otpustio izaslanike, a zadržao samo Pavlika stavljajući na nj još neka pitanja, koja nisu unišla u zapisnike. Nakon toga pošao je sabor u hram na saziv Duha Svetoga. Nastavivši sjednicu bez izaslanika izabere sabor Matiju Pavlika za biskupa moravsko-šleske dieceze, Dr. Karla Farskoga za biskupa zapadno-češke i Dr. Rudolfa Pařika za biskupa istočne češke dieceze. Za potonju dvojicu bio je postavljen uvjet, da se naknadno imadu podvrći kanonskom procesu. Poslije toga uveden je u dvoranu Pavlik, te mu je saopćen izbor, dek su druga dvojica odmah brzojavno obaviješteni o izboru, odnosno o potvrdi narodnog izbora.

Poslije toga trebalo je da se izvrši čin monaškog podstriga novoizabranog biskupa. U tu svrhu obišli su češki izaslanici fruškogorske manastire, pa su se zaustavili u *Krušedolu*. Dne 21. rujna *zamonashiše* episkop *Dositej* i episkop *Maksimilijan* u *Kruševskom* manastiru Matiju Pavlika. Češki izvještaji pišu, da je arhimandrit *Dr. Anatolij Janković* podstrigao Pavlika i dao mu ime *Gorazda* na uspomenu *Gorazda*, učenika sv. Metodija, koji je iza učiteljeve smrti bio progнан i koji je navodno došao do Beograda, gdje mu se zameo trag. Sada Beograd vraća Češkoj novoga *Gorazda*.

Iz *Krušedola* otputova poslanstvo u manastir *Grgetek*, gdje je na erhierjejskoj liturgiji »monah *Gorazd* proizveden za igumana manastira *Grgeteka*«. Svećani je čin obavio arhimandrit *Dr. Augustin Bošnjaković* dne 22. rujna.

²² Sr. Bož. D. Lukić: »Manifestacija ćirilometodijevske ideje«, Beograd 1922. (otisak članka u »Vesniku srpske crkve«, Beograd 1921.), str. 16.

²³ Sr. Bož. D. Lukić, op. cit. str. 19.

Od ovud išlo je izaslanstvo u manastir *Hopovo* kod Iriga, gdje je »iguman Gorazd uz činodejstvovanje g. episkopa Dositeja i azistenciju o. Alekseja, duhovnika ženskog manastira Hopova, Branka Avramovića i manastirskog đakona o. Mateja proizveden u čin arhimandrita Hopovskog uz andeosko pojanje ruskog ženskog monaškog zbora«.

Iguman i arhimandrit Gorazd, do jučer katolički svećenik, od radosti je i uzbuđenja plakao! Srpski izvještaj veli: »Prisutan narod od oduševljenja i mističnosti sv. čina, raznežen vrlo lepim i stvarnim govorom g. episkopa Dositeja i svetačkom pojavom smirenog Gorazda plakao je uz suze radosnice. Kad je episkop pozdravio Gorazda na češkom jeziku, Gorazd ganut do suza u drhtavici je otpozdravio i zahvalio g. episkopu i narodu da tako učestvuju u vršenju volje Božje nad njim i da je on malen za tako veličanje od srpskog vladike i naroda, koga on poziva sa molbom da se obrate Bogu za njega, da mu Bog dozvoli, da on može ispuniti želje starca Metodija slov. apostola, što je pre 12 stoljeća ostavio u amanet svome učeniku Gorazdu, čije je ime on Božjim promislom primio.«²⁴ Kolike zloporabe imena Božjega i imena sv. apostola Metodija!

Dne 23. rujna otputovalo je češko poslanstvo zajedno s patrijarhom Dimitrijem u *Beograd*, gdje je na kolodvoru bio svečan doček, priređen od građana, svećenstva, kulturnih društava i beogradskih Čeha. Pozdravni je govor izrekao beogradski protoprezbiter Nikola Božić. Iza pozdravnog govora krenula je povorka u grad, gdje su gosti bili smješteni kod beogradskih obitelji. Dne 24. rujna prije podne obavio se parastos za kralja Petra Velikog Oslobodioca. »Činodejstvovao je patrijarh *Dimitrije*, sedam vladika, čehoslovački vladika Gorazd sa šest pravoslavnih sveštenika iz oblasti Češke, Moravske, Šleske i Potkarpatske Rusije, dvanaest sveštenika i četiri đakona«.

Poslije podne istoga dana obavilo se u sabornoj crkvi sv. Arhistratiga Mihaila »narećenje izabranog episkopa sa prethodnim činom tajne večere«. Usred hrama bio je postavljen stol, na koji je stavljeno vino i nekoliko hljebova (prosfora). Oko stola sjedoše episkopi s patrijarhom na čelu. Jedan je đakon pročitao listinu, da je Matija Pavlik bio pozvan, da sjedne k stolu i da sa ostalima uzme hljeba i vina, pa je pročitao nicejsko-carigradski simbol i svoju odanost pravoslavnoj crkvi. Iza toga se pristupilo »bdenju, t. j. večernji i jutrenji zajedno«. U prekidu je episkop Dositej govorio o vjerskom pokretu u Češkoj. Srpski izvještaj navodi i ovaj ulomak iz govora episkopa Dositeja: »U svom govoru izneo je također ukratko rad sv. apostola Metodija, koji je na smrti rekao, da ga u njegovu pozivu nasledi njegov najbolji učenik Gorazd. Ali sticanjem prilika ta se želja Metodijeva nije sve do današnjeg dana ispunila. Danas je palo u deo našoj crkvi, da bratskom čehoslovačkom narodu pošalje natrag jednog novog Gorazda, koji će biti dostojan zamjenik staroga Gorazda.«²⁵

Dne 25. rujna 1921. bio je Gorazd zaređen za biskupa. Liturgiju je vršio srpski patrijarh *Dimitrije* uz asistenciju kijevskog metropolita *Antonija*, skopljanskog metropolita *Varnave*, niškog biskupa *Dositeja* i bitoljskog biskupa *Josifa*. Prisutan je bio i F. Clington, svećenik anglikanske crkve iz Canterbury-a.

²⁴ Sr. Bož. D. Lukić, op. cit. str. 21.

²⁵ Sr. Bož. D. Lukić, op. cit. str. 25.

Pošto je Pavlik primio znakove biskupske časti, »u najvećem uzbuđenju« — kako veli srpski izvještaj — »zagrcnuo se u suzama novi vladika Gorazd II. i prozborio« govor, u kojemu je ocrtao povijest češkoga naroda. Istaknuo je poglavito težnju češkog naroda za vjerskom slobodom, koja se ispoljila najviše u husitskom pokretu. U pozivu slavenskih apostola, u istupu Jana Husa i u sadanjem pokretu izbija isti duh i ista težnja. Sada se ostvaruje ono, što je bilo uništeno iza smrti sv. Metodija i što nije uspjelo postići g. 1451—1452, kad su Husisti počeli voditi pregovore s carigradskim patrijarhom. Cio govor Pavlikov donio je »Vesnik srpske crkve« (1921.).

Iza liturgije bio je svečan ručak u patrijarškom dvoru, za kojega je novomu biskupu predan red Sv. Save II. stepena, dok mu je Dr. Mihael Pupin, profesor sveučilišta u Columbiji predao srebrno žezlo. Prisutan je bio ministar *Marinković* kao i srpski generalitet. U večer je grad Beograd priredio češkim gostima banket, pri kojem je načelnik grada *Dobrovoj Mitrović* predao novomu biskupu križ od izbijanog srebra. Slijedeći dan bio je izlet u Topolu u počast grobu kralja Petra.²⁶

Vrlo dobro izmišljeno ime Gorazda davalo je srpskim listovima obilje gradiva za hvalospjeve. Tako je pisao »*Vesnik srpske crkve*«: »I tako je u beogradskoj sabornoj crkvi posvećen za episkopa arhimandrit Gorazd, sin plemenite moravske zemlje. Posvetio ga patrijarh vaskrsle srpske patrijaršije sa srpskim episkopatom... Ovaj akt je čudna igra istorije. U ovom činu može videti uzvišenu i mističnu lepotu samo onaj, ko zna za istorijsku pravdu i ko veruje u vidovitost istorije. Ovo je Gorazd drugi. Balkansko slovenstvo zna za još jednog Gorazda. Ko je bio ovaj Gorazd Prvi? I on je bio sin plemenite moravske zemlje. Učenik svetoga Metodija, poslat sa ostalim velikim učenicima velikog učitelja medju neznabožacke Slovence na Balkan, da ove krsti duhom i ozari svetlošću vere Hristove. Na trista godina pre Svetoga Save ovi moravski misioneri organizovali su i utvrdili crkvu pravoslavnu medju Jugoslovenima; no — opet igra istorije — dok je pravoslavlje utvrđeno na Balkanu, ono je napušteno u domovini Češke, Moravske i Slovačke zemlje. Nekoliki titani, kao Jan Hus i Jeronim Praški pokušavali su, da ponovo vaspostave pravoslavlje u svojoj zemlji, ali njihov herojski pokušaj nije doveo odmah uspehu, no bio je kao seme koje tek sada, i u naše dane cveta i donosi ploda. Milion Čeha i Moravana, koji su sada primili pravoslavnu veru zajedno sa episkopom Gorazdom i izabranim episkopima Dr. Farskym i Pařikom, pretstavljaju danas to cveće, koje je niklo iz pepela svetoga Jana Husa i Jeronima i taj plod, za kojim su generacije i generacije čeznule. Gorazd Drugi dolazi da uzme za sebe i svoju braću ono, što je na Balkan doneo Gorazd Prvi. On nije došao, da od nas nešto pozajmi. Došao je po svoje«.²⁷ Tako je od radosti kliknala pravoslavna crkva srpska!

Nakon polučena cilja vratila se češka delegacija kući, dok je *Pavlik* ostao još neko vrijeme u Srbiji. U to je vrijeme posjetio sjelo episkopa *Dositeja*, starodavni *Niš*, rodni grad cara Konstantina Velikoga. *Josef Kostka*

²⁶ Cijelo putovanje češke delegacije u Srbiju opisao je za Čeha Jos. Kostka u članku »Zajezd do Srbska«, štampan u knjizi: »Otzaka kostelu a jine časove otazky cirkvne-politické«. Olomouc 1922. str. 188—197.

²⁷ Sr. Bož. D. Lukić: op. cit. str. 31.

piše, da je apostata Pavlik našao u Nišu najtopliji prijem. »Ako se brat Gorazd svuda u Srbiji osjećao kao doma, činilo mu se, da je u Nišu kao kod svojih roditelja, jer su se roditelji g. episkopa Dositeja vladali prema njemu kao prema svome sinu«. Za vrijeme svog boravka u Nišu pohodio je Pavlik *manastir sv. Pantelejmona*.

Kad se vratio u *Beograd*, priredila mu je gđja Spasićeva u svom salonu večeru, gdje se našao na okupu i ženski svijet. Tom zgodom darovaše beogradske gospođe episkopu Gorazdu naprsnu panagiju s napisom: »Sestre Srpkinja iz Beograda bratu Čehu iz Morave — biskupu Gorazdu«, dok mu je jedna djevojačka škola predala dragocjen pokrov na kalež. Iz Beograda pošao je Pavlik još jedamput u Frušku goru, gdje je s g. Spiridionom Poznanovićem pratio gđu Pašić, suprugu ministarskog predsjednika na putu po Fruškoj Gori. Iza 5 dnevnog boravka u Fruškoj Gori vratio se sav sretan u Češku. S njime je u Češku pošao i episkop niški Dositej.

15. LIČNOST EPISKOPA DOSITEJA

Srbija je slavila slavlje jer je po njezinu mnijenju ređenjem Gorazda u pravoslavnog češkog episkopa pravoslavlje najedanput steklo milijun novih pravoslavaca. Ugled episkopa Dositeja niškog silno je porastao!

Nema sumnje, da episkop Dositej ima veliki udio u rastakanju rimokatoličke crkve u Čehoslovačkoj, pa Čehoslovačka pravoslavna crkva u velikom stepenu duuguje njemu svoju ekspanziju i svoju organizaciju. Arhijerejski je sabor znao, koga šalje u Čehoslovačku.

Niški episkop *Dositej* zvao se prije *Dragutin Vasić*. Rodio se g. 1877. u Beogradu od siromašnih roditelja. U mjestu rođenja svršio je osnovnu školu i 6 razreda gimnazije. God. 1895. stupio je u staru beogradsku bogosloviju. Kao bogoslov treće godine zamonašio se je u manastiru Manasiji i dobio ime Dositej. Svršivši g. 1899. bogosloviju pošao je u manastir, gdje je proveo jednu godinu strogog monaškog života. Nakon toga bude od arhijerejskog sabora kao pitomac zaklade mitropolita Mihaila poslan na više bogoslovsko školovanje u Rusiju. God. 1904. završi to školovanje u Kijevu stepenom »kandidat bogoslovlja«. God. 1905. i 1906. studirao je na univerzitetima u Berlinu i Leipzigu bogoslovске i filozofske nauke. Šk. godine 1908/9. nalazimo ga u Beogradu, gdje je bio nastavnik u bogosloviji sv. Save. Na toj dužnosti i nije ostao dugo, jer je g. 1909/10. bio u Parizu slušajući predavanja na Sorboni i u »*École des hautes études sociales*« učeći bogoslovске i socijalne nauke. Dvije godine pred rat (1911. i 1912) nalazimo ga na sveučilištu u Ženevi. Vrativ se radi mobilizacije u domovinu postade opet nastavnik u bogosloviji sv. Save. Kad se g. 1913. ponovno spremao u Ženevu, da preda napisane disertacije za tamošnje sveučilište, bude izabran za biskupa u Nišu. Za vrijeme svjetskog rata bio je od Bugara zarobljen. Poslije rata vratio se u Niš. Na tom je mjestu ostao, dok nije postao metropolitom zagrebačkim.²⁸

Prošavši skoro sve važnije univerzitete Zapada stekao je Dositej veliku naobrazbu, upoznao je duh zapadnjaka. U njegovoj su se biblioteci našla djela

²⁸ Sr. S.: »Nj. P. Episkop Niški Dositej« u koledaru »Sv. Car Konstantin«. Niš 1928. str. 65.

iz svih evropskih jezika. Naročito je marljivo pribirao sve, što se protivilo Rimu. Husistvo, protestantizam, anglikanstvo, moderno reformaštvo, sve je to bilo zastupano obilno u njegovoj knjižnici. Ekumenski pokret za ujedinjenjem crkava mimo Rima našao je u njem pristašu. Usto je episkop osobno bio slatko-rijek i dobar političar.

Tako je episkop Dositej bio osposobljen, da u mladoj Čehoslovačkoj pomaže i podjaruje pokret protiv Rima.²⁹ S tom je misijom bio poslan u Zagreb na vrlo izloženo mjesto novo osnovane metropolije. U Zagrebu mu, kako znademo, nisu cvale ruže, jer se hrvatski reformni pokret oslonio na utrechtsku uniju, a vjersko združenje sa Srbijom nije u Hrvatskoj radi političkih prilika nailazilo na veće simpatije. Na pravoslavlje su kod nas i u Sloveniji otpadali unatoč sistema propagande, tek pojedinci radi ženidbe i radi karijere. Osnutkom hrvatske samostalnosti g. 1941. nestalo je episkopa Dositeja iz Zagreba. Njegova je imovina bila zaplijenjena.

16. HLADNI PRIJEM GORAZDA U ČEŠKOJ

Tek što se svršilo slavlje u Srbiji, kad eto nevolje. Duskora se nebo naoblačilo i iznenada započela oluja. Radost se pretvorila u žalost i brigu i za Gorazda i za Dositeja.

Novi episkop *Gorazd* vratio se u Čehoslovačku prvih dana mjeseca studenoga 1921. Pratio ga je episkop Dositej. Reformaši su očekivali, da će novi češki pravoslavni biskup Gorazd doći u Prag praćen od biskupa Dositeja i biskupa Nikolaja Velimiroviča ohridskog, da obavi posvećenje one druge dvojice biskupskih kandidata Dr. Karla Farskoga, koji je imao biti episkop praški i podjedno češki patrijar, i Dr. Rudolfa Pařika. No do toga nije došlo, a nije ni kasnije moglo doći, jer se Rudolf Pařik odrekao izbora, a Dr. Karel Farsky je u svom radikalizmu zašao i preko granica kršćanstva uopće. Zasad je Dr. Farsky očekivajući potvrdu arhijerejskog sabora srpskog još hinio kršćanstvo i laskao episkopu Dositeju.

Češki reformaši dočekaše novog episkopa u hramu sv. Nikole u Pragu. Na ulazu hrama pozdravio je episkopa Dositeja i Gorazda sam Dr. Karel Farsky, izabrani episkop praški. Navest ću iz ovog govora nekoliko oduljih stavaka, jer se njima crta udio episkopa Dositeja u organizaciji češke pravosl. crkve.

»Vaše Preosveštenstvo, prečasni vladiko episkope! Mili brate, episkope Gorazde-Pavliku! Braćo i sestre! Ovo je drugi put, što imamo čast u prostorijama ovoga starodrevnog hrama pozdraviti episkopa i punomoćnika bratske pravoslavne crkve srpske, vladiku Dositeja. Lani, prije 15 mjeseci, kada je došao prvi put ovamo, i danas. Tada se čehoslovačka crkva još zvala i to

²⁹ Episkop Dositej umio je u Čehoslovačkoj osvojiti sreća. Imam jedan list Bohumila Zahradnika Brodskog od 6. siječnja 1922. gdje piše: »Kad se doba duhovnoga preporoda češkog naroda, doba u kom suda živimo završi i zaokruži, i kad se nekoć bude pisala njegova povijest, nalaziti će se u njoj stranica, koja će se čitati s osobitim ganućem i velikom ljubavlju, stranica koja će govoriti o apostolskom mužu, o sinu bratskog naroda srpskog, o Vama, koji ste samim svojim krasnim primjerom i živom riječi probudili skriveno neko vrelo u dugo mrtvim slojevima naroda. Vi ste postali historičkom osobom u povijesti slavenskog bratstva na vjerskom polju«. Ovu su posvetu na jednoj knjizi iza Brodskog potpisale još mnoge druge osobe muškog i ženskog spola.

s pravom, crkvice, jer je naših pristaša bilo tek oko 100.000, vjerskim je općinama manjkala organizacija, unutra je zjala nespремnost, nejasnoća, neprorađenost. Ali jedna je želja iz redova pučanstva izbijala što dalje to jače: da se što prije provede organizacija crkve i da se riješi pitanje biskupskog posvećenja. Apostolska crkva srpska izjavila se spremnom, da ovoj potrebi našeg djela pomogne. Iz toga je razloga došao tada prvi put u Prag ovdje nazočni dragi njezin punomoćnik, da pripremi sve potrebne pretpostavke za buduće bratimstvo obih crkvi.

Nije bilo lako izvršiti ovu zadaću i sretno je riješiti... I gle! O čemu nas je uvjeravao episkop već za prvog svog boravka u našoj metropoli govoreći, da je srce bratskog naroda srpskog široko i otvoreno našem narodu i našoj crkvi, ovo se danas posvjedočilo činom: Starodrevnoj apostolskoj crkvi srpskoj bilo je milije steći u našoj crkvi jednakopravnu posestrimu, slobodnu i posve istopravnu, nego da iz nas čini nekake svoje podložnike, makar i najodanije. Braća Srbi ne dadoše se zavesti željom, da osnuju ovdje sticajem okolnosti svoju eparhiju, nego dadoše prednost tomu, da tu uz njihovu pomoć nikne naša crkva, potpuno nezavisna, punopravna i autonomna, koja će svojim postojanjem, upravom i radom služiti na čast pravoslavnoj crkvi srpskoj.

Promišljenim i nada sve plemenitim izvršiteljem ovog velikog duha srpske crkve bio je od početka naš mili gost, vladika episkop Dositej. On je bio onaj, koji se odmah s početka pobrinuo da naša crkva i u svijetu istočnih crkvi steče crkveno priznanje. Njegovom nam je zaslugom priznala pravoslavna crkva srpska odmah od početka pravo na crkvenu autonomiju. No zasluga je braće Srba, a posebice dragoga vladike episkopa Dositeja, što naša crkva dobiva punu autonomiju tim što je pravoslavna crkva srpska u svom arhijerejskom saboru odlučila dati kandidatima naše crkve željeno posvećenje čineći nas dionicima tradicije apostolske«.

Iza ovih i drugih obilnih riječi u čast episkopa Dositeja obratio se Dr. Farsky, ali vrlo kratko i na Gorazda: »Da si nam zdravo i Ti, dragi brate episkope Gorazde Pavliku. Pozdravljamo u Tebi nesamo prvog posvećenog biskupa čehoslovačke crkve, nego pozdravljamo u Tebi prvu našu kulturu, koje se naš narod morao odreći prognav je u tuđinu. Neka ovaj povjesni dan tvog povratka iz jugoslavenskih zemalja bude na putu njegovog kulturnog razvitka ishodište k novomu, potpunijem i jasnijem životu kršćanskom u duhu i pravdi!«.³⁰

Iz Praga se Pavlik vratio u *Olomouc*, gdje je 13. studenoga 1921. bio svečano dočekan i gdje je isti dan obavio prvo biskupsko bogoslužje.

Iza beogradskih svečanosti posredovala je srpska pravoslavna crkva preko jugoslavenske vlade, da *čehoslovačka vlada prizna* Gorazda za biskupa moravsko-šleskoga. No nadošla je zapreka. Episkop je Gorazd bio izabran od crkvenog sabora, koji je zasjedao dne 29. kolovoza 1921., a bio sastavljen od delegata državno još ne odobrenih crkvenih općina. Zato vlada nije htjela odobriti Gorazdova izbora za moravsko-šleskog biskupa, već ga je priznala

³⁰ Sr. Vlad. Grigorić: »Pravoslavna Cirkev v Republice Československe«, Praha 1928. II. izd. str. 108. s.

tek kao administratora dotle, dok se ne sastane skupština delegata iz odobrenih crkvenih općina. U istom su položaju bila i druga dva biskupska kandidata.

Naišav na ove zapreke ostavio je *Dositej Prag*, i otišao u Moravsku i Potkarpatsku Rusiju, da ondje potpiruje otpadnički pokret. Dne 18. siječnja 1922. ostavio je Čehoslovačku, pa otputovao u Ženevu na međunarodno zborovanje Crvenog Križa u pomoć gladnoj Rusiji.

17. BORBA PROTIV PRAVOSLAVLJA

Odlazak episkopa Dositeja tumačio se u praškim reformaškim krugovima vrlo nepovoljno. Govorili su, da srpska crkva time, što je prvog posvetila episkopa Gorazda, želi istisnuti iz Praga Dr. Farskoga i da na njegovo mjesto za praškog metropolita i budućeg patrijarha želi postaviti Gorazda. U redovima čehoslovačke crkve budio se dojam, kao da je pravoslavna orijentacija čehoslovačke crkve nekakvo privatno poduzeće samoga Pavlika, koje on brani poradi obaveza, učinjenih prigodom ređenja. Praški krugovi nisu ni prije bili skloni pravoslavlju. Praški reformaški list »Česky Zápas« nije uopće htio donesti zaključak crkvenog sabora od 29. kolovoza 1921., kojim je čehoslovačka crkva primila pravoslavnu vjersku nauku sedam prvih ekumenskih sabora i na tom osnovu tražila posvećenje trojice biskupa. Što više isti je list donosio članke protiv pravoslavlja.³¹

Videći pogibao odlučio je *Matija Pavlik*, da u samoj Češkoj održi niz predavanja u korist pravoslavlja. I zbilja je održao predavanje u *Pragu i Benešovu*. No radikali su to smatrali potvrdom mišljenja, da on doista kani istisnuti Farskoga iz Praga. Radikalna je stranka počela otvorenije raditi protiv pravoslavne orijentacije. Došlo je do sablažnjive borbe, u kojoj je jedna stranka nastojala drugu nadmudriti. Tako je 4. siječnja 1922. na skupštini svećenstva istočno češke dieceze episkop Gorazd održao predavanje u prilog pravoslavlju, zauze protivno stajalište, pa stade donositi članke protiv pr. Dr. Farsky i Pařik, prihvaćena je pravoslavna orijentacija. Bilo je zaključeno, pravoslavne orijentacije. Ma da su skupštini pribivala oba biskupska kandidata da resoluciju u tom smislu donese list »Česky Zápas«, no Dr. Farsky je to spriječio, kao i prije. Umjesto da Farsky-jev list donese resoluciju u prilog pravoslavlja. Agitacija protiv Gorazda uzimala je sve šire dimenzije. Prigovaralo mu se, da se iznevjerio zaključcima sabora, a naročito svojim vlastitim smjernicama od siječnja 1921., da između ovih smjernica i pravoslavlja postoji nepremostivi bezdan itd.

Matija Pavlik se smatrao ponukanim da piše i da dokaže opravdanost pravoslavne orijentacije. Najviše se upirao o svoje biskupsko ređenje. Kad bi se zbacila pravoslavna orijentacija, značilo bi, da su Česi prosto htjeli prevartiti srpsku crkvu i cijelo pravoslavlje. Nastala je velika unutarnja zbrka i borba obiju stranaka. Da se stvar raščisti, sazvana je u *Pardubice* skupština svih diecezanskih vijeća, no ta radi nepripravnosti nije učinila ništa. Sazvana je nova skupština za 4. srpnja 1922., na kojoj bi bili kao referenti: za pravo-

³¹ Sr. Gorazd Pavlik: »O krizi v cirkvi československe«. Praha 1924. str. 18. s.

slavlje Gorazd, protiv pravoslavlja svećenik Huta. Međutim Središnji odbor nije sazivao skupštine, dok je episkop Gorazd htio da otputuje u Ameriku, gdje bi organizovao reformni pokret među tamošnjim iseljenicima, naročito Slovacima.

Kad Središnji odbor nije sazvaio obećane skupštine do 23. srpnja 1922., sazvaio je sam Gorazd svećenstvo svoje biskupije u *Prerov*, gdje je odlučeno ustrajati kod zaključka od 29. kolovoza 1921. i gdje je izražena odanost Gorazdu. Osvaviv upravu svoje biskupije episkopu Dositeju otputovao je Gorazd dne 23. srpnja 1922. u *Ameriku*.

18. POBJEDA RADIKALNE STRANKE

U Americi ostao je Gorazd do 27. prosinca 1922. Mislio je izazvati veliki pokret za otpad od rimokatol. crkve. Ali mu se nade nisu ispunile. Organizovao je tek 6 čehoslovačkih župa. Djelovanju u Americi mnogo je škodio razdor u Čehoslovačkoj, koji je podjednako gonio Gorazda kući.

Dok je Gorazd boravio u Americi, provela je radikalna stranka u Češkoj potpun raskol u redovima reformaša. Namah iza odlaska Gorazdova u Ameriku, dne 25. srpnja 1922. sastade se u *Pardubicama* skupština diecezanskih vijeća. Tu je utvrđeno, da primitak 7 ekumenskih sabora i nicejsko-carigradskog simbola po crkvenom saboru od 29. kolovoza 1921. nije bio bezuvjetan, nego uz uvjet, »da čehoslov. crkvi ne će biti branjeno, da ostane vjerna svojim osnovnim idejama«. A te ideje jesu: »stvoriti u Čehoslovačkoj opću crkvu kršćansku, narodnu i modernu u biti i pogledu vjerskom, moralnom, liturgičkom i disciplinarnom; koja bi u vezi s pravoslavnom crkvom i ostalim kršćanskim crkvama mogla primiti kanone sedam ekumenskih sabora i nicejsko-carigradski simbol kao osnov i razvojno ishodište, da tako usavrši vjersku reformaciju češkog naroda u duhu evanđelja, sveopće kršćanske predaje, narodne tradicije husitske i češko-bratske i utjecaja sadanjeg stanja ljudske kulture«. Skupština je povjerala komisiji svih triju diecezanskih odbora, da dosadanje pregovore sa srpskom crkvom privede kraju.³²

U te je zaključke češki liberalizam lukavo zamotao sve svoje želje i težnje, naime biti potpuno slobodan od svih dogmi. Izaslaniku srpske crkve budu zaključci skupštine priopćeni tek tri mjeseca kasnije, kad je raskol u reformnoj crkvi bio već proveden. Značajno je, da je na skupštini sudjelovalo i diec. vijeće moravsko-šleske dieceze, koja se gradila odanom episkopu Gorazdu.

19. ČEHOSLOVAČKI KATEKIZAM

Neko mjesec dana iza pardubičke skupštine bude izdan zloglasni »*Čehoslovački katekizam*«, sastavljen od Dr. K. Farskoga i prof. F. Kalousa, te odobren po diec. vijeću u Pragu dne 13. kolovoza 1922., a drugo izdanje i po diec. vijeću istočne Češke od 3. listopada 1922. Ovaj je katekizam, kako isticahu umjereni češki reformaši, predstavljao unicum u kršćanskoj i nekršćanskoj literaturi ove vrsti.

³² Ibid str. 19.—20.

Evo glavnog sadržaja: Nema Boga u tri osobe, nego »živi zakon svijeta«. Nema *Isusa Krista*, Sina Božjega, Spasitelja i Otkupitelja ljudskog roda, nego je samo »Isus, kojega su Josip i Marija učili biti zajedno s Bogom, koji je najljepše poznao, izložio i predao svim ljudima zakon Božji, koji uči sjediniti se s Bogom i postati Božjim pomoćnikom«. Po ovom je katekizmu *Isus* tek najveći između proroka u dugom nizu slavnih proroka ljudskih: Mojsija, Sokrata, Muhameda, Zaratustre, Bude, Konfucija, te narodnih proroka čehoslovačkih Čirila i Metodija, Jana Huha, Jana Amosa Komenskoga, te narodnih buditelja i osloboditelja. Nema božanske osobe *Duha Svetoga*, jer ga katekizam definira kao »božji zanos u čovjeku«. *Isus Krist* primio je *Duha Svetoga* tek pri krštenju na Jordanu. *Učenikom Isusovim* postaje svaki onaj, tko shvati poznatu istinu. *Isus* se zove Spasitelj svijeta zato, što je svladao slabost i zlobu svijeta. *Isus* oslobađa svijet istinom od grijeha i pakla. *Pačao* je ljudski život bez zakona Božjega (a ne mjesto vječne kazne). Ma da je *Isus Krist* najveći prorok, nije donesao punu istinu. Ljudski rod treba vazda novih proroka, budući da prijašnji nisu objavili svu istinu Božju ili jer se njihovo proroštvo nije sačuvalo cijelo ili se iskarilo.³³

Čehoslovačka crkva u svojoj dogmatskoj nauci najveću važnost polaže na slobodu savjesti i na sklad vjere sa znanošću. Drugim riječima: svaki je pojedinac sam izvor vjere. Budući pak da znanost ne zna ništa o tajnama kršćanskim, pa ni onim, koje su definirane u 7 prvih ekumenskih sabora (Presveto Trojstvo, upućenje Sina Božjega, nauka o dvije naravi i jednoj osobi u Kristu, istočni grijeh itd.) slijedi, da je Dr. Farsky zaniijekao sve objavljene istine kršćanske, pa je bila doista najveća himba, da priznaje 7 prvih ekumenskih sabora i nicejsko-carigradski simbol. On ne samo da ne vjeruje u istine kršćanske nego ne vjeruje ni u osobnoga Boga. Pa ipak je čeznuo, da postane biskup metropolit, dapače i patrijar čehoslovačke pravoslavne crkve!

20. BORBA OKO ČEŠKOG KATEKIZMA

Budući da je srpska pravoslavna crkva već primila čehoslovačku crkvu u svoju zajednicu, budući da je posvetila Pavlika za biskupa i budući da je načelno potvrdila izbor ostale dvojice, dakle i Dr. Farskoga, našla se sada u nemiloj situaciji videći, da češko pravoslavlje svojim službenim katekizmom pada u potpuno bezvjerje. Češki katekizam nosi naslov: »Čehoslovački katekizam«, udžbenik za mladež i vjernike čehoslovačke crkve. Sastavili Dr. Karel Farsky i prof. Frant. Kalous, svećenici čehoslovačke crkve. Odboren zaključkom diecezaskog odbora praškog od 13. kolovoza 1922. U Pribramu 1922. Vlastita naklada«.

Episkop *Dositej* boravio je u Potkarpatskoj Rusiji, pa nije znao, što se iza njegovih leđa u Češkoj i Moravskoj zbiva. Kad je bio obavješten o katekizmu, poslao je kao delegat srpske crkve autorima katekizma, i svim listovima čehoslovačkog reformnog pokreta »Česky Zápas«, »Za pravdou« i »Pascát« izjavu, u kojoj ustanovljuje, da katekizam stoji izvan tla svih kršćanskih konfesija i da se protivi zaključku glavne skupštine od 29. kolovoza

³³ Sr. Dr. Kar. Farsky a prof. Frant. Kalous: »Československy katechismus«. Učebnice pro mladež a verici cirkve československe. Schvalona usnesenim diec. rady pražske ze dne 13. srpna 1922. Pribram 1922.

1921. Nijedan od spomenutih listova nije donio izjave Dositejeve: ni praški »Česky Zápas« ni moravski »Za pravdou« ni šleski »Palcát«. Znak da je radikalna bezvjerska stranka preuzela mah u svim češkim zemljama.

Tek tjedan dana kasnije donio je moravski list »Za pravdou«, valjda na presiju Gorazdovu ovu izjavu Dositejevu: »Smatram svojom dužnošću za umireje svoje savjesti, kao pred Bogom tako i pred cijelom crkvom, kao i u interesu mlade narodne i sestarske crkve čehoslovačke, za koju sam ne-sebično i iz kršćanske ljubavi radio i radim, i kao odgovoran čimbenik, da konstatujem ovo: Čehoslovački katekizam, sastavljen od braće Dr. K. Farskoga i prof. F. Kalousa, izdan u vlastitoj nakladi, no odobren diecezanskim odborom praškim, protivi se svojim sadržajem zaključku crkvenog sabora od 29. kolovoza 1921., prema kojemu čehoslovačka crkva stoji na osnovu 7 ekumenskih sabora i nicejsko-carigradske vjeroispovijesti. Time se sadržaj katekizma stavlja u suprotnost nesamo prema glavnim istinama kršćanstva, Ćirilometodskoj tradiciji, nego i uzvišenoj nakani Mistra Jana Husa, posvećenoj njegovom mučeničkom smrću t. j. povratku češkog naroda k prvobitnoj apostolskoj vjeri. Čini se, da katekizam Dr. Farskoga i prof. Kalousa sadržava tek privatno njihovo mišljenje, koje naravski stoji izvan tla svake kršćanske konfesije uopće. Molim svu crkvu čehoslovačku, svu braću i sestre, da ostanu vjerni istinama apostolske crkve, i da ne ostavljaju tlo, na koje su postavili čehoslovačku crkvu prvi njeni osnivači i prvi njezin sabor. — Delegat srpsko-pravoslavnog patrijarha: episkop naški Dositej«. ³⁴ Začudno je, kako je uopće mogla srpska crkva očekivati vjernost i vjeru od izdajica. Da su osnivači ove sekte imali savjesti i duše, držali bi se ustanova crkve, u kojoj su se rodili i koja ih je zaredila!

Moravski list »Za pravdou« donesao je nastojanjem pokornog igumana i episkopa Gorazda iz Amerike ovaj proglas: »Diecezanski odbor čehoslovačke crkve u Olomucu zaključio je na svojoj sjednici od 16. X. 1922. proglasiti, da se pridružuje izjavi episkopa Dositeja u cijelosti, te proglašuje, da sadržaj Čehoslovačkog katekizma, izdanog u Pragu i odobrenog od odbora zapadno i istočno češke dieceze, ne smatra vjerskom naukom cijele čehoslovačke crkve, nego tek za privatno bogoslovsko mnijenje braće autora, i to iz ovih razloga: 1. ne odgovara §. 1. ustava, potvrđenog od države, prema kojemu čehoslovačka crkva prihvaća sedam prvih ekumenskih sabora i nicejsko-carigradski simbol; 2. protivi se zaključku cijelog sabora čehoslovačke crkve od 8. siječnja 1921. u Pragu, gdje je bilo odlučeno, da čehoslovačka crkva stupa kao autonomni i ravnopravni član u broj sestarskih pravoslavnih crkava istočnih«. ³⁵

Dok se Moravska pokorila, Češka nije. *Dr. Farsky* je na izjavu episkopa Dositeja odgovorio u svom glasilu »Česky Zápas« žestokim napadajem na osobu samog niškog episkopa. On poriče episkopu Dositeju kompetenciju, da se miješa u unutarnje crkvene poslove čehoslovačke crkve. Poriče mu pravo pozivati se na zaključak od 29. VIII. 1921. kao i na samoga Mistra Jana Husa. *Farsky* drsko piše: »Kada budete imali smionosti osloboditi se, dat će vam se na raspoložbu službeni i neslužbeni dokumenti. Vi ćete se nakon toga zgroziti, u kakovu će se svijetlu pojaviti u povijesti tok vaše velike misije«. To

³⁴ Tekst ove Dositejeve izjave preveden je iz češkog lista »Za pravdou«. Olomouc br. 41. od 12. X. 1922.

³⁵ Sr. »Za pravdou«, Olomouc br. 42. od 19. X. 1922.

su strašne riječi i velika popara beogradskog slavlja. Farsky je dodao još ovo: »Izvolite, brate episkope, uzeti do znanja, da mi ovdje u Češkoj ne ćemo i ne smijemo zavaravati našega puka. Zato su u katekizam stavljene samo one i onakove izreke, koje možemo obraniti pred svakim, bio on tko mu drago, bezvjerac ili ortodokсни starovjerac.«³⁶ Farsky je u članku napao i Pavlika, da stvara raskol i da je svojim putovanjem u Ameriku htio izmaći odgovornosti.

U odsustvu episkopa Gorazda u Americi prodro je radikalni smjer i u Moravsku. Tako je dioc. odbor u Olomucu objelodanio dne 9. studenoga 1922. u časopisu »Za pravdu« br. 45 ovu izjavu: »Braćo i sestre! Već od početka naše crkve nastojaše i nastoje neki pojedinci u Češkoj i Moravskoj cijeli pokret, koji su neopravdano uzeli u svoje ruke nekompetentni čimbenici, svesti u tračnice crkovenjaštva, na put dogmatičkih sporova, pa su strastvenim provođenjem svojih nazora prouzročili velik nesporazumak između braće u Češkoj i Moravskoj. Oni su na koncu uvukli u ove sporove i zastupnika bratske crkve srpske, g. episkopa Dositeja, koji je postao cilj napadaja, do kojih nikada nije smjelo doći. Nastala je pogriješka, koja se mora popraviti. Braćo! Istupili smo iz rimske crkve zato, da možemo doista živjeti vjerski po svojoj savjesti, da možemo živjeti pravom riječju Božjom prema Pismu, pravom naukom Kristovom, koja je ideal svega čovječanstva, a ne zato, da novi posrednici između Boga i nas, obdareni svrhunaravskom vlašću, šire u našim redovima novo krivovjerje, da s nepogrješive stolice prosuđuju dijeleći nas na kršćane i nekršćane, pa da uvode prebojadisani, ali ipak stari crkvenjački sistem. Zato naglasujemo, da ćemo vazda i protiv svakoga braniti vjersku slobodu protiv svake nepogrješivosti. Podjedno prosvjeduujemo protiv svih nastojanja, ma s kojih strana dolazila, da se poremeti jedinstvo naše crkve«. S pravom veli na to Vladimir Grigorić: »Objava olomučkog odbora, ma da brani episkopa Dositeja, bestidna je navala na njega samoga, na njegov rad, koji se dosta prozirno naziva širenjem novog krivovjerja.«³⁷ Novo uredništvo olomučkog reformaškog lista »Za pravdu« zaplovilo je posve radikalnim vodama, pa je u svem postalo ovisno o Pragu. A Prag je radio marljivo i kod kuće i u Moravskoj. Prvo izdanje katekizma od 12.000 primjeraka bilo je u nekoliko dana razaslano, a u kolovozu 1922. izašlo je već drugo izdanje. Praški Farsky-jev »Česky Zápas« udarao je na Moravljane, na Gorazda, na Dositeja, kojega se smatralo krivcem spremanog raskola. Spočitavalo se Moravljanima, da žele spriječiti imenovanje Dr. Farskoga za biskupa i patrijarha češkoga, kao da je bezbožac, dok je Pavlik u početku bio istih vjerskih i filozofskih nazora.

21. SRPSKI SINOD PREKIDA S ČESIMA

Nastojanjem Dr. Farskoga poslao je Središnji odbor čehoslovačke crkve u Pragu upit arhijerejskomu saboru u Srijemskim Karlovcima, da li odobrava postupak episkopa Dositeja.

Arhijerejski sabor srpske crkve na svojoj sjednici dne 30. studenoga

³⁷ Sr. Vlad. Grigorić: »Pravoslavna Cirkev v Republice Československe« Praha 1928. str. 121.

1922. odobrio je postupak episkopa Dositeja, pa je predmet ustupio na ispitivanje sinodu srpske crkve. Taj je dne 13. veljače 1923. izjavio, da srpska crkva ne može posvetiti za biskupa autora čehoslovačkog katekizma Dr. K. Farskoga, kao ni drugoga kandidata za biskupa, Rudolfa Pařika, jer je predsjedao diecezanskom odboru istočno-češke crkve, koji je odobrio pomenuti katekizam. Dne 26. veljače 1923. saopćio je sinod srpske crkve svoju odluku Središnjemu odboru čehoslovačke crkve. Tu se među inim kaže: »Budući da je utvrđeno, da Čehoslovački katekizam svojim sadržajem potpuno negira resoluciju Središnjega odbora čehoslovačke crkve u Pragu od 7. svibnja 1921., koja je služila kao osnov uzajamnih sestarskih odnošaja između čehoslovačke i pravoslavne crkve, smatramo nužnim saopćiti, da je u ovim prilikama svako daljnje objašnjavanje suvišno. Kada se nešto bratski zaključi i kada se zaključak bez ikakvih zasebnih promišljanja potpiše, pa kada jedna od stranaka svoju riječ ne drži, tada su jasne i posljedice ovakova postupka.«³⁸ Tako je srpski sinod prekinuo vezu s čehoslovačkom crkvom.

22. RESIGNACIJA GORAZDOVA

Pavlik je boraveći u Americi bio obavješten o događajima u domovini. Dne 23. studenoga napisao je on dva dopisa *olomučkom diec. odboru i glavnoj skupštini moravsko-šleske dieceze*, gdje je pokušao predusresti raskol. Odbija od sebe, kao da je pobjegao u Ameriku, da se riješi odgovornosti. Priznaje, da je iza rata proživio vjersku krizu, koja je u njemu uzdrimala i same temelje kršćanstva, da je dakle bio jednak Farskomu, ali da se osvijestio i vratio tradicionalnom kršćanstvu, koje je našao ispravno u pravoslavlju. Osuđuje čehoslovački katekizam, koji odbacuje svaku dogmu, a uvodi tek vjeru etike. U jednom listu zaključuje ovako: »Svaka će crkva na osnovu ovoga katekizma odbiti ordinaciju naših biskupa. A ako se već u početku mislilo formulirati nauku čehoslovačke crkve ovako, kako je to učinjeno u ovom katekizmu, tada je — mirno govoreći — bila velika nedosljednost uvoditi episkopalni sistem u našu crkvu i pregovarati o posveti biskupa. Hoće li čehoslovačka crkva... izvršiti svoju zadaću,... hoće li steći priznanje i protestantskih crkvi, ne preostaje joj drugo, nego da zabaci čehoslovački katekizam. Zato se i ja pridružujem izjavi brata episkopa Dositeja i bratskog diec. odbora olomučkog. Već je skrajnje vrijeme proglasiti, da crkva ne će više trpjeti, da bude diktatorskim načinom opet i opet stavljena pred gotovu činjenicu«. Gorazd je i lukav, pa zna operirati sa psihologijom. Zato u drugom listu iz Amerike dodaje: »Nadam se, da se diecezanska skupština ne će dati zavesti nikakovim agitacijama i da ne će napustiti smjera, koji je u suštini vjerski. No budući da je naša crkva demokratička, a nijedan pojedinac nema prava određivati, što crkva ima činiti ili ne, nije isključena mogućnost, da se većina braće i sestara ne će složiti sa mnom u nazorima o orijentaciji crkve. Ako bi nastao ovaj slučaj, bilo bi nerazborito birati me za episkopa, pa ja u tom slučaju ne bih ni pod koju cijenu primio izbora.«³⁹

Posljednje pismo pročitano je na skupštini delegata moravske dieceze dne 23. studenoga 1922., pa je imalo dobar uspjeh. Ma da su na skupštini

³⁸ Sr. Gorazd Pavlik: »O krizi v cirkvi československe«. Praha 1924. str. 25.—26.

³⁹ Sr. Vlad. Gregorić, op. cit. str. 125.—127.

bili prisutni Dr. Farsky i prof. Kalous, skupština je izjavila, da stoji na jedinstvu crkve, te odbija sve pokušaje stvoriti raskol. Skupština je izabrala Gorazda za episkopa moravske dieceze.

Kada se episkop Gorazd *povratio iz Amerike*, našao se u velikoj neprilici. Srpski sveti sinod proglasio je spoj čehoslovačke crkve sa srpskom prekinutim. Nakon povratka iz Amerike nije imao Gorazd ni u svojoj vlastitoj diecezi saradnika, jer su mu radikalni reformasi potkopali tlo. Usto je neočekivano iznikla nova za njega vrlo neugodna stvar, jer su predstavnici Pravoslavne vjerske općine u Pragu prekinuli vezu sa srpskom crkvom i priznali jurisdikciju samoga Carigrada, o čemu ćemo doskora podrobnije govoriti. Sve je to djelovalo na episkopa Gorazda, da se odreče svoje časti.

Nakon dugog promišljanja izvijestio je Gorazd dne 5. ožujka 1923. na sastanku diec. odbora moravske dieceze o svom putu u Ameriku, zauzeo je stav prema događajima, što su se zbili u Čehoslovačkoj u vrijeme njegova odsudstva, pa se odrekao svoje službe motivirajući svoj korak time, da ne može preuzeti odgovornost za ono, s čime se ne slaže, jer da se tu radi o samom postojanju nove crkve. Kod ove svoje odluke ostao je i na sastanku istog odbora dne 12. ožujka 1923. Isti je dan napisao u listu »*Za pravdou*« (br. 11.) otvoreno pismo svojim vjernicima, od kojih se oprašta. U pismu zahvaljuje na povjerenju i pomoći, te moli za oprostjenje, ako je koga uvrijedio. On da oprašta svima, koji nisu vjerovali njegovu radu i koji su ga sumnjivali, da čehoslovačku crkvu želi prodati Srbiji.

23. VRHUNAC BORBE I RASKOL U ČSL. CRKVI

Diec. odbor nije primio na znanje Gorazdovu resignaciju, pa je za dan 28. ožujka 1923. sazvao u *Prerov skupštinu diec. delegata*, na kojoj bi Pavlik izložio razloge svoje resignacije. Na urečenu skupštinu došlo je 61 delegat iz 13 od države priznatih crkvenih općina, te 46 delegata iz nepriznatih crkvenih općina, i 18 svećenika. Na skupštinu su došli za češke dieceze Dr. Karel Farsky i Rudolf Pařík sa prof Fr. Kalousom. Kao gost je prisustvovao inspektor jugoslavenskih ratnih grobova srpski svećenik *Milivoje Crvčanin*.

Skupštinu je otvorio otpali svećenik A. Ševčík iz Brna, koji je pozdravio zastupnike čeških dieceza te pročitao dopis Središnjeg odbora čehoslovačke crkve u Pragu od 24. ožujka 1923., kojim se javlja »da je Središnji odbor primio na znanje resignaciju brata episkopa Gorazda i da želeći diec. skupštini uspješno vijećanje i jednoglasnu odluku, mora ipak staviti joj u dužnost, da se prije svega brine za dobro cijele crkve, i naglasiti, da Središnji odbor želi sačuvati organizacijsko jedinstvo i da ne će dozvoliti, da to jedinstvo bude narušeno«.

Skupština je bila vrlo burna i prijetila je raskolom. *Pavlik* je izjavio, da je otpočetak bio nezadovoljan s osnutkom čehoslovačke crkve. Radilo se, kako je on rekao — površno i diletantski. Radikalni vode iz Češke nisu imali smisla za organizaciju, pa su gradili crkvu bez temelja, bez ustava. Brinuli su se samo za novu formulaciju kršćanske misli. Središnji je odbor želio dobiti posvetu biskupa od srpske crkve, a napadao je sustavno pravoslavlje.

Češki diletantizam postigao je vrhunac u svom katekizmu, koji doista stoji izvan tla svake kršćanske crkve. Episkop Dositej bio je u pravu, kad je o- sudio taj katekizam. Ako je češka crkva molila i izmolila spojenje sa srpskom crkvom, treba da drži uvjete, pod kojima je srpska crkva primila češku crkvu za sestričnu. Ti uvjeti su sedam ekumenskih sabora i nicejsko-carigradski simbol. Te je uvjete sabor čehoslovačke crkve primio. Prema tome se kod toga mora ostati. Budući da se episkop Gorazd s kršenjem obveza ne slaže, napušta svoje mjesto. On je spreman na želju nekih ostati samo uz uvjet, da Moravska u okviru čehoslovačke crkve tvori idejnu, vjeroučnu i ćudorednu autonomnu cjelinu, koja bi tek organizacijski bila ovisna o Središnjem odboru.

U ime svjetovnjaka govorio je vrlo odrešito i lokalno patriotski neki *Brosman*. On je svoj govor završio ovako: »Mi smo Moravljani posve drukčijeg mentaliteta nego vi Ćesi, i zato se mi ne ćemo nikada oduševiti za tako du- boke reforme, koje su usmjerene k izgradnji vjere na samom razumu. Mi imademo druge vjerske tradicije, koje nas vode k pravoslavnom Istoku. Brat biskup može biti uvjeren, da naš seljački puk ne želi neku novu vjeru, ne- kakovo moderno kršćanstvo, nego vjeru sv. Ćirila i Metodija... Mi imademo puno povjerenje prema bratu episkopu, cijenimo njegov poŕrtvovan i nese- bićan rad, pa molimo usrdno, da nas ne ostavlja«.

Sa strane radikalne stranke govorili su *Dr. Karel Farsky, Rudolf Pařik, i Fr. Kalous*. Moravska je stranka predloŕila resoluciju, koja zastupa pravo- slavnu orijentaciju, pa traŕi moravsku autonomiju u okviru čehoslovačke crkve kao i brisanje nekih ćlanaka ustava. Nastala je burna debata, koja se pro- duŕila i poslije podne. Zastupnici čeških dieceza ostavili su skupštinu. Iza njihova odlaska primljena je resolucija B. Sklādala, na koju je pristao Gorazd. Nakon toga povukao je Gorazd svoju resignaciju.⁴⁰

Time je unutarnja borba u čehoslovačkoj crkvi stupila u svoju kulmi- naciju. Središnji odbor u Pragu dne 12. travnja 1923. zakljućio je, da se re- solucija skupštine u Prerovu ne uzima na znanje, pa je većinom glasova dao biskupu Gorazdu mig, da — ako kani ustrajati pri svom smjeru pravoslavne orijentacije — sa svojim sumišljenicima istupi iz čehoslovačke crkve.

24. GORAZD POĆIMA IZNOVA

Gorazd nije poslušao mig, pa je prihvatio borbu i odlučio ustrajati, dok mu ne pođe za rukom mimo Praga spojiti sve, koji zastupaju pravoslavnu orijentaciju. Gorazd je vidio, da ne će za sobom povući mase. Glavno mu je bilo da obrani svoju moravsku diecezu od radikalnih agitatora. Pomalo je preĕnuo, da steće nešto pristaša i u samoj Ćeškoj. Boj je trajao cijelu jednu godinu dana.

Gorazdu nisu cvale ruŕe niti u Moravskoj niti u Ćeškoj. U Moravskoj su mu ostale vjerne samo crkvene općine u *Olomucu i Chudobinu*. Chudobinci izjaviše, da ostaju vjerni pravoslavlju, i da ne priznaju Središnjeg odbora čehoslovačke crkve. Tako je *Chudobin* postao novo ishodište Gorazdova rada. Dne 27. svibnja 1923. posvećena je u Chudobinu prva pravoslavna crkva u ćast sv. Ćirilu i Metodiju. Svećanosti su pribivali niški episkop *Dositej i Gorazd*

⁴⁰ Ibid. str. 130—133.

kao svetitelji, nadalje članovi jugoslavenskog poslanstva u Pragu Dr. Kluić i Dr. Berić sa srpskim svećenikom *Milivojem Crvčaninom*, gospode Marinković i Jovanović kao zastupnice srpskog društva »Kneginja Ljubica«, te pristaše pravoslavnog smjera u češkoj J. Holeček, B. Zahradnik-Brodsky, Dr. L. Stehule i F. Vacek.⁴¹ Tako se broj Gorazdovih pristaša stegnuo na minimum. San beogradskih svetitelja o milijunskom prirastu novih pravoslavaca raspao se u ništa.

25. BORBE IZMEĐU RADIKALNE I PRAVOSLAVNE STRANKE

Diljem g. 1923. i 1924. vodile su se oštre borbe između oba smjera u čehoslovačkoj crkvi. Radikalna je stranka odbacila *sve dogme*, pa željela stvoriti kršćanstvo bez dogma, jer da su baš dogmatska pitanja razdijelila kršćanstvo i izazvale fanatičke bojeve. Pravoslavna je stranka tvrdila, da se kršćanstvo bez dogmi ne da zamisliti, da bi ono bez dogmi postalo puka etika, dok je religija, ma da uključuje etiku, ipak više nego etika, jer su baš dogme njene vrednote. Ako je radi dogmi došlo do fanatičkih ratova, nije tome kriva vjerska nauka, nego kulturna pozadina vremena.

Nadalje se između oba smjera raspravljalo o pojmu Boga, o Kristologiji, o Sv. Pismu, o poimanju slobode savjesti, crkve i demokracije. Radikalna stranka je *slobodu savjesti* shvaćala kao unutarnje pitanje crkve, pa si je predstavljala stvar tako, da u crkvi ne smije nitko u pitanjima vjere drugome ništa nametati niti uzimati. Vežanost ostaje tek na području organizacijske discipline. Pravoslavna stranka shvaćala je slobodu savjesti kao kulturno-političko pitanje, da svaki građanin imade pravo ispovijedati svoje vjersko osvjedočenje i pristajati uz onu vjersku organizaciju, koja je najbliža njegovim nazorima. Crkva imade pravo propisivati izvjesne vjerske istine. Pojedinac ima pravo, stupiti u crkvu ili ne stupiti, a nema pravo dirati u dogmatiku crkve. Radikalni je smjer zastupao puki subjektivizam, na kome se ne da izgraditi crkva.

Radikalni je smjer gledao u *crkvi* društvo kao svako drugo ljudsko društvo. Članovi toga društva imadu pravo odlučivati u svim pitanjima vjere i discipline, morala i liturgije. Pravoslavni smjer je naglašivao autoritativnost crkve, slobodu članova dopuštao je samo u okviru autoriteta Sv. Pisma, Krista i ekumenskih sabora.

Kako se vidi pravoslavni je smjer stao na pol puta, dok je radikalni smjer išao u dosljednosti do kraja. Ako su prvi otpadnici od rimokatoličke crkve svojatali slobodu, da si stvaraju vjeru po svom ćefu, ima se to pravo priznati svima.

Jaz između jedne i druge skupine bio je takav, da je svaki kompromis bio isključen. Gorazd je predlagao, neka se moravskoj grupi dopuste autonomija u okviru narodne crkve, pa je predlagao suspenziju nekih članaka crkvenog ustava. Tomu se odlučno oprla radikalna grupa. Prof. Spisar je predlagao, neka jedna komisija izradi kompromisni nacrt vjerske nauke, koji bi išao sredinom. Tomu se opet opro Gorazd.

⁴¹ Ibid. str. 134.

Radikalna je stranka kušala dokazati, da su one glavne skupštine, gdje je prihvaćeno pravoslavno stajalište na 7 ekumenskih sabora i nicejsko-cari-gradskom simbolu, nevaljane i nezakonite, jer su u njima odlučivali delegati crkvenih općina, koje nisu bile od države priznate. Pravoslavni je smjer branio zakonitost tih skupština. Neki su radikali otvoreno pisali, da čehoslovačka crkva ne treba biskupa i svećenika, pa su se izjavljivali za protestantski sistem, koji ne pozna svetoga reda, već puk bira sebi propovjednike.

Kako se vidi, u češkoj je crkvi nastala potpuna zbrka, potpuni kaos, koji je nužna posljedica neposlušna otpalih katoličkih svećenika od zakonitog autoriteta!

Jedini izrazitiji zastupnik pravoslavnog smjera bio je *Gorazd*, koji je u Fruškoj Gori i Beogradu preuzeo pozitivne obveze. Njemu se pomalo priključio jedan od trojice kandidata za biskupa: *Rudolf Pařík*, administrator istočno-češke dieceze. Na opće zaprepaštenje on se najprije (dne 27. svibnja 1923.) odrekao izbora za biskupa, a dne 5. studenoga 1923. opozvao je javno svoj potpis potvrde čehoslovačkog katehizma. Rekao je, da je radio kao funkcionar istočno-češkog odbora u pretpostavci, da mora izvršiti zaključak odbora. Iz borbe Pavlik-Farsky uvjerio se, da se ne radi o episkopalnom ili prezbiterijalnom sustavu crkve na osnovi staroga kršćanstva, nego da se vodi boj između stare kršćanske nauke i potpunog bezvjerstva. Negacija kršćanstva bila bi propast narodne crkve češke! Tako se i u Paříku probudila ispod pepela duboko zapretana klica kršćanskog naziranja. Paříkov istup ojačao je Gorazdovu stranku, ali nije dokrajčio borbe. Diec. odbori u Češkoj i Šleskoj bili su još uvijek posve u rukama radikala, dok je Moravska bila podijeljena.⁴²

26. GORAZD ISTUPA IZ ČEHOSLOVAČKE CRKVE

U tim prilikama odlučio se *Gorazd Paolík* na odlučan korak. Dne 21. srpnja 1924. istupio je javno iz čehoslovačke crkve i resignirao je na službi biskupa iste crkve. Svoju resignaciju opravdao je u svom časopisu »*Za pravdou*« ovako: »Pristaše radikalnog smjera davali su mi otvoreno znati, neka istupim iz čehoslovačke crkve u nadi, da će mojim odlaskom prestati u njoj sporovi. Ja dakle odlazim, no odlazim s osjećajem neshvaćene i prezrene ljubavi, ostavljajući događajima slobodni razvoj, pošto sam se uvjerio, da bi daljnji napor bio uzaludno trošenje energije«. ⁴³ List »*Za pravdou*«, koji je do tada nosio naslov: »diecezanski list čehoslovačke crkve za Moravsku« izlazi od sada bez toga naslova.

Korak biskupa Gorazda bio je čin čiste strategije, dobro proračunan i dogovoren. Diec. odbor moravske dieceze popratio je u br. 30. lista »*Za pravdou*« Gorazdov odlazak: »Diec. odbor je uvjeren, da je biskup imao za svoj korak važne razloge. Svi, koji su s biskupom Gorazdom radili... primit će ovu vijest s velikom žalošću... Diec. odbor je čvrsto uvjeren, da je samo ona tvorevina podobna živjeti, koja gradi na kršćanskoj ljubavi i istini bez duhovnog nasilja. Uvjereni smo, da se ne dijelimo za uvijek od ovog dragocjenog i požrtvovnog muža i pouzdano očekujemo, da će nas kršćanske, narodne i slavenske misli u najkraće vrijeme opet spojiti«.

⁴² Ibid. str. 30—31.

Glavni pristaše pravoslavne orijentacije u Moravskoj, njih 17, dadoše izjavu, da se slažu s istupom episkopa Gorazda iz čehoslovačke crkve, jer ni oni ne mogu pristati uz radikalni smjer Dr. Farskog. Nadalje izjaviše, da episkop Gorazd posve s pravom radi za pravoslavnu crkvu u narodu češkom, jer je i sama čehoslovačka crkva na svojim dosadanjim saborima izjavila, da želi biti pravoslavnom. Izjaviše, da pozdravljaju misao, da se pravoslavna moravska skupina spoji s ostalim pravoslavnim skupinama u Čehoslovačkoj, jer među njima nema vjerskih razlika, pa da s njima stvori jedinstvenu pravoslavnu crkvu. Napokon izjaviše, da je ovo združenje moguće samo onda, ako se prizna jurisdikcija srpske crkve. Ne bude li ovo pitanje doskora riješeno, pravoslavna moravska skupina prestat će biti sastavni dio čehoslovačke crkve.⁴³

Razumije se, da je ovo sve dogovoreno s Gorazdom. Za Gorazda se u javnosti zauzeo i B. Zahradnik-Brodsky, koji je od početka zastupao pravoslavni smjer i koji je bio u neprestanoj vezi s episkopom Dositejem.

Gorazdova je taktika urodila plodom, jer je dne 10. kolovoza 1924. na skupštini pouzdanika pravoslavnog smjera u Olomucu došlo do stvaranja nove zasebne pravoslavne crkve u Čehoslovačkoj, u koju su ušle sve tri pravoslavne skupine u Čehoslovačkoj: Prag, Olomouc, i Potkarpatska Rusija. Gorazd je priznao vrhovništvo praškog metropolita Savatija. Čehoslovačka crkva Dr. K. Farskoga prepuštena je svomu razvoju, dok je pravoslavna crkva u novom hierarhičkom sklopu započela svoj život, dakako ne više sa milijun pristaša, nego s neznatnim brojem pristaša.

Da razumijemo novu hierarhičku tvorevinu, potrebno je, da opišemo povijest organizirane pravoslavne crkve u samom Pragu, koja se razvijala mimo reformaški pokret, i povijest pravoslavlja u Potkarpatskoj Rusiji.

U obje crkve imala je svoje prste srpska pravoslavna crkva, premda s raznolikom srećom.

Dr. Kamilo Dočkal

(Nastavit će se.)

43 »Z a p r a v d o u s. Olomouc br. 30. od 24. srpnja 1924.

44 »Z a p r a v d o u s. Olomouc br. 31. od 31. srpnja 1924.